

Tóth Szabolcs Barnabás

EGYESÜLETI ÉLET SEPSISZENTGYÖRGYÖN GÖDRI FERENC IDEJÉN

A dualizmus korában kibontakozó egyesületi élet a századfordulóra a Sepsiszentgyörgy közművelődési életének meghatározó tényezőjévé vált, tevékenységükben, esetenként vezetésükben szerepet vállaltak a város vezetői is. Dolgozatunk célja a Gödri Ferenc polgármester idejében Sepsiszentgyörgyön működő kulturális, közművelődési egyesületek működésének bemutatása. Időbeli korlátok tekintetében Gödri Ferencnek Sepsiszentgyörgyre való visszatérése és halála közötti éveket vettük számításba, ismertetve a század első feléig visszanyúló egyesületi előzményeket is. A dalárdák és dalegyletek múltjára jelen írásban nem térünk ki, a témát külön tanulmányban tárgyaljuk.

Sepsiszentgyörgyi kaszinó és olvasóegylet

Háromszéken elsőként Sepsiszentgyörgyön alakult kaszinó¹ 1835-ban *Sepsiszentgyörgyi Társalkodói Egyesület (Casino)* néven, 100 részvényes taggal. Az egyesület alapszabályzata szerint hároméves időtartamra alapították.² Tagja lehetett minden személy „rang, vagyonosság és állapot különbsége nélkül”, aki befizette az évi tagsági díjat. Az első sepsiszentgyörgyi kaszinó nem volt hosszúéletű, az „Erdélyi Híradó” újság az egyesület megalakulást követő években már nem tudósított annak tevékenységéről. A kaszinó az 1835–1838-as időszakban valószínűleg nagyon ritkán, vagy egyáltalán nem tartott választmányi-, illetve közgyűléseket. Létezésére utaló jelet csupán az általa megrendelt lapok nyomán kapunk, 1835 és 1837 között ugyanis az egyesület megrendelte a Kolozsváron megjelenő *Erdélyi Híradót*, a *Nemzeti Társalkodót*, valamint a *Vasárnapi Újságot*.³ 1839-ben az egyesület gyakorlatilag megszűnt működni.⁴

A sepsiszentgyörgyi kaszinó történetének következő epizódja 1855-ben kezdődött, amikor *Szabaddalmazott Olvasó és Társalgó Egylet* néven alakult újjá, immár teljesen más szereplőkkel. Az egyesület alakuló ülését 1856. január 7-én tartották, első elnöke Warhanek Hugó orvos, alelnöke pedig Császár Bálint városi főbíró volt. Alapszabályát németül fogalmazták meg, a megrendelt lapok nagy része is német nyelvű volt.⁵ Az egylet székhelye az 1860-as években a városi nagyvendéglő fölötti épületben kapott helyet. A főbérlet Wellenreiter János, helybeli serfőző és kereskedő volt, aki használatra két szobát évi 60 forintért adott bérbe.⁶

Az egyesület mindvégig a városi elit szervezete maradt. 1875-ben újraszervezték, elnökévé ekkor Lázár Mihály egykori 48-as honvédszázados, országgyűlési képviselőt választották.⁷ Vezetősége és a választmány tagjai a város és Háromszék közismert személyiségei közül kerültek ki. Élére egy évvel később Antal Zsigmondot,⁸ 1880-ban Potsa József főispánt választották, alelnöke Künnle József országgyűlési képviselő, igazgatója Császár Bálint polgármester lett.⁹ Valószínűleg ekkor került az egylet új székhelye a tanácsház épületének emeletére, a díszterem mellé, ahol 3–4 helyiséggel rendelkezett (ezt később városi szállodának alakították át).¹⁰ Az egyletet 1881-ben újraszervezték és a szeptember 20-án tartott közgyűlésen alapszabályait is újrafogalmazták.¹¹ Ezen alapszabályok értelmében a kaszinó célja a társadalmi időtöltés és olvasás által a közművelődés előmozdítása volt. Az 1885. április 27-i közgyűlés elhatározta, hogy a Kaszinó 100 forinttal alapítóként belép az EMKE-be.¹² 1889-ig a Kaszinó évente megtartott estélyeit, báljait kizárólag saját hivatalnokai és a választmánya számára szervezte. Az 1889. március 4-én tartott közgyűlésen

¹ A sepsiszentgyörgyi kaszinó történetéről lásd TÓTH Szabolcs Barnabás 2010, valamint TÓTH Szabolcs Barnabás – DEMETER Lajos 2012.

² S. *Szent Györgyi Kasino könyv*, Brassó, 1835.

³ Az *Erdélyi Híradó* 1837. november 7-ki számában megjelent az előfizetők névsora.

⁴ ÜRÖGDI Nagy Ferenc 1973, 79–80.

⁵ Vö. TIBOLDI Zoltán é. n.

⁶ Sepsiszentgyörgy város lvt. SÁL, Fond 14, inv. II/1, Nr. 109, 43.

⁷ *Nemere*, 1875. január 20.

⁸ *Nemere*, 1877. január 3.

⁹ *Nemere*, 1880. január 8.

¹⁰ SÁL, Fond 14, inv. II/1, Nr. 114, 6, 56, 77, 91, 103, 124, 142, 147, 148, 170.

¹¹ *A Sepsiszentgyörgyi Casino Alapszabályai*, Sepsiszentgyörgy, 1882, 3–14.

¹² *Székely Nemzet*, 1885. április 28.

megválasztott új választmány hamarosan elhatározta egy bizottság kijelölését, amelynek feladata „ingyenes népszerű felolvasások” rendezése volt. Egy alkalomra „lehetőleg élvezhetően csoportosítva”, mindig két felolvasást terveztek. A felolvasásokat a Kaszinó társalgótermébe tervezték, remélve, hogy ezáltal szélesebb közönséget szólíthatnak meg. Céljuk tehát a közönség általános ismereteinek bővítése és a hasznos időtöltés megszervezése volt.¹³ Az estek sorát 1890. március utolsó vasárnapján dr. Künnle Tivadar ügyvéd és ifj. Gödri Ferenc helyettes rendőrkapitány folytatta. Az iratok tükrében az ifjú Gödri ebben az időszakban került kapcsolatba az egyesülettel,¹⁴ néhány hónappal korábban, 1890. január 26-án a közgyűlés már az igazgató választmány tagjai közé választotta.¹⁵ A márciusi felolvasásra a vezetőség a tagok mellett meghívta a felolvasások iránt érdeklődő városi hölgyeket is, ami önmagában újításnak számított, hiszen az egyesület helyiségei elsősorban az férfiak találkozó helye volt. Áprilisban a felolvasásokat Bochkor Oszkár, Háromszék vármegye „Olaszország” című néprajzi témájú, illetve Berecz Gyula tanfelügyelőségi titkár *Az athleták kirándulásáról a botfalvi cukorgyárhoz* című előadásával folytatták.¹⁶

1891-ben a Kaszinó vezetésében nem történt személyi változás az előző évhez képest, a tagság azonban már az év elején tizenkét új személlyel szaporodott, a létszám 134-re emelkedett. A február 12-én tartott közgyűlés végén, magánbeszélgetés során, merült fel a kaszinói társalgó terem nyitvatartási rendjének módosítása, mert többen is szívesen töltenének el ott több időt. Az egyesület vezetősége tehát kiadta a rendeletet, hogy a karbantartó ne zárja be a társalgó szobát és ne tessék el ki zárórakor a Kaszinó termeiben tartózkodókat, ha azoknak még kedvük van maradni. Így a kaszinótagoknak a rendelkezés nyomán lehetőségük nyílt a kártyázás vagy újságolvasást követő eszmecserekre, az aktuális ügyek megvitatására.¹⁷ 1891. december 7-én Hermann Antal néprajzkutató, a *Magyarországi Néprajzi Társaság* titkára és szerkesztője a Kaszinó kártyatermében *A néprajzról* című előadásában a társaság céljait mutatta be. Beszédében az előadó igyekezett felkelteni a közönség érdeklődését a néprajzi tanulmányok, mint nemzeti ügy iránt.¹⁸ A hallgatóságot elsősorban diákok alkották, de jelen voltak többen az előkelő hölgyek, valamint a helyi és megyei közigazgatás tagjai közül. December 20-án

Domján István kollégiumi tanár és múzeumőr a *Székelly Nemzeti Múzeumot* ismertette, Bánffy Farkas pedig *Metalloterapia* címmel tartott felolvasást.¹⁹

A felolvasóestek iránti érdeklődés a következő év során megtorpant, amit egyes helybeliek rosszállón, mások helyeslően nyugtáztak. A felolvasásokat a Kaszinó nem a nagyközönségnek szánta – érveltek – hanem a városbeli „szellemi intelligenciának”, amely igen tarka képet mutatott, hisz míg egyesek jártasak voltak több társadalmi kérdésben is, mások még az elemi dolgokat sem ismerték, következésképpen nehéz volt olyan felolvasóestet szervezni, amelyet a vegyes összetételű közönség élvezettel hallgatott volna végig. Így történhetett, hogy két-három alkalommal volt közönség, a negyedik rendezvényen maga a felolvasó sem jelent meg. Az elitnek szánt felolvasások helyett a helyi lapban cikkezők vasárnap délutánra időzített, közérthető, népies felolvasásokat ajánlották természetrajzi, egészségügyi, történelmi, nyelvészeti témakörben. Ezek olvasásra is buzdíthatnák a népet, érveltek.

1893 márciusában a Kaszinó nagytermében tartották meg a háromszéki zsidó hitközség immár hagyományossá vált, tél végi örömmünepét, a purim-bált, amelyre korábban a városháza dísztermében került sor. Említett évben új elnököt is választottak Benedek János sepsiszentgyörgyi közjegyző személyében, aki az egyesület november 14-én tartott választmányi ülésén ünnepi beszédben emlékezett meg Jókai Mórról és indítványozta, hogy ebből az alkalomból a Kaszinó üdvözlő feliratban fejezze ki ragaszkodását a nagy székelbarát író iránt. A választmány elfogadta a javaslatot és elhatározta, hogy az üdvözlő felirat elkészítését Gyárfás Jenő festőművészre bízza, úgy, hogy a művészt azt lehetőleg Jókai székel tárggyú regényeiből merített motívumok felhasználásával készítse el. Ugyanakkor elhatározták, hogy megrendelik a Jókai művei díszkiadásának egy-egy példányát.²⁰ A felirat szövegét Csősz János gimnáziumi tanár fogalmazta meg, elküldését megelőzően nyolcnapos közszemlére állították ki. Akiknek nem volt lehetőségük megtekinteni, azok a *Székelly Nemzetben* megjelent részletes leírás alapján alkothattak képet a Kálti Márk krónikája által ihletett üdvözlő feliratról.²¹ Az 1894 januárjában Jókainak elküldött díszes üdvözlő annyira jól sikerült, hogy a „Pesti Napló” szerint a pesti közönség figyelmét is felkeltette.²²

¹³ *Székelly Nemzet*, 1889. március 17.

¹⁴ *Székelly Nemzet*, 1890. március 22.

¹⁵ *Székelly Nemzet*, 1890. január 28.

¹⁶ *Székelly Nemzet*, 1890. április 5.

¹⁷ *Székelly Nemzet*, 1891. február 15.

¹⁸ Az előadás szövegét lásd a *Székelly Nemzet* 1891. december 10-i lapszámában.

¹⁹ *Székelly Nemzet*, 1891. december 19.

²⁰ *Székelly Nemzet*, 1893. november 17.

²¹ Az üdvözlő felirat, a díszpolgári oklevéllel együtt, amelyet 1881-es sepsiszentgyörgyi látogatásakor adományozott Jókai Mórnak a városi tanács, ma a budapesti Petőfi Irodalmi Múzeumban tekinthető meg. A felirat szövegét lásd a *Székelly Nemzet*, 1893. december 23-i számában.

²² *Székelly Nemzet*, 1894. január 10.

Az 1894-es évet a Kaszinó tisztújítással kezdte, Benedek János elnökkel az élen visszaválasztotta az előző évek választmányát.²³ A Sepsiszentgyörgyi Kaszinó ez év októberében csatlakozott az Egri Kaszinó határozatához, amely elítélte a párbajozást, kijelentve, hogy az el nem fogadható eszköz a kaszinótagok között kiobbant konfliktus kezelésére, tiltása pedig „derék lépés, elszánt kezdeményezés az ósdi társadalom csökönyös előítéleteivel szemben. Bizonyos lelki bátorságot tanúsító határozat, amely felemelőleg hat minden gondolkodni tudó férfi erkölcsi érzésére”.²⁴ Az év folyamán a Kaszinó játéktérme nyolc új játszótárral bővült, a régi diványokat és székeket pedig új huzattal vonták be. A javítások költségeinek fedezésére a következő évi költségvetésben 400 forintot hagytak jóvá, amelyből modern igényeknek megfelelő átalakításokat terveztek.²⁵

A Kaszinó az 1895-ös közgyűlésen leszögezte: „a választmány működésében hű maradt hagyományaihoz, hogy szellemi és anyagi értelemben fejlessze, kellemes otthont nyújtson a szórakozni vágyóknak, a társadalmi életet élénkítse”.²⁶ Februárban meghosszabbították a vezetőség mandátumát, így az elnöki teendők ellátásával továbbra is Benedek János közjegyzőt bízták meg, alelnöke Gödri Ferenc nyugalmazott járásbíró, titkára Darvas Lajos királyi mérnök, igazgatója Bogdán Arthur takarékpénztári vezérigazgató, pénztárnoka Bartha József adóhivatali pénztárnok, könyvtárnoka Bodola Sándor polgári iskolai tanító, gazdája Vitályos Gyula redőkapitány lett.²⁷

A maga ezer kötetes gyűjteményével a kaszinó – a Székely Mikó Kollégium és a Székely Nemzeti Múzeumot követően – a város könyvtárral rendelkező intézményei közül a harmadik helyre sorolták,²⁸ kötetekinek száma a század végén 1100-ra emelkedett, amelyeket az egyesület házszabálya alapján az alábbi kötelezettségek betartásával kölcsönözték ki: „kivitt könyvek helyben lakók által két hét, vidékiek által 4 hét alatt visszazárandók. Ezen időn túl minden mulasztási napra minden kötet után 2 fillér késedelmi díj fizetendő. Helybeli tag egyszerre 3 kötetnél, vidéki 5 kötetnél többet a fennakadás elkerülése végett ki nem vihet. Tekintettel a könyvek nagymérvű használatára, azok kezelésére otthon gond és figyelem fordítandó s azok borítékba helyezve olvasandók. Az, ki a könyvet nagy mértékben elpiszkítja, megsérti vagy hiányos tartalmúvá teszi, vagy az, aki a könyvet visszazárandítani nem tudja, teljes kártérítéssel tartozik,

ha pedig egy több kötetű munka egyik kötetét visszaadni nem tudná, vagy az egész munkát megfizeti, vagy a hiányolt kötetet megszerezni s a többiekhez hasonlóan beköttetni tartozik. A könyvek befirkálása, jegyzetekkeli ellátása tilos. Ki pedig a közérkölciséget sértő rajzot vagy írást vezet be azokba, az bírságnak, esetleg a tagok sorából kitörülésének teszi ki magát. Aki a könyvek használatára vonatkozó rendelkezéseket be nem tartja, a könyvtár használatától a választmány által eltiltható”.²⁹

1900-ban új alapszabályokat fogalmaztak meg a kaszinó számára, ebben egyetlen hivatalos használati nyelvként a magyart szabták meg. A tiszteletbeli tagok a rendes tagoknak járó összes jogot gyakorolhatták, tehát szavazhattak is az egyesület közgyűlésein. Az új alapszabály szigorú megszorításokat tartalmazott a tagsági díj befizetésének elmulasztása esetén, így kizárás várt azokra, akik kétévi hátralékukat a vezetőség által küldött figyelmeztetést követő 30 napon belül nem fizették ki, a kaszinó ugyanakkor bíróság útján kérhette a hátralék behajtását. A vendégek esetében külön kategóriát állapítottak meg, ez a felsőbb tanintézetek hallgatóira vonatkozott, akik a városban tartózkodtak a vakációk ideje alatt. Megjelent egy új fejezet is „a casino vagyona és jövedelme” címen, amelyben rögzítették, hogy az alapvagyon az ingatlanok, könyvtár, egyéb ingóságok és esetleg ajándékok képezik, jövedelemforrása pedig tagsági díjak, tőkék jövedelmei, egyéb bevételek és ajándékok. A közgyűlés hatáskörének leírásában nem történt lényeges módosítás. Az igazgatóválasztmány tagjainak sorában megváltoztatták egy választott hivatal elnevezését: a jegyzőből titkár lett. Az egyesület elnökének hatásköre a korábbi alapszabályban jelentősen szűkebb volt, szinte csak a köz- és választmányi gyűlések egybehívása volt a jogköre. Az új alapszabályban hatásköre megnövekedett: szerződést írhatott alá a közgyűlés utasítása vagy utólagos jóváhagyása mellett, 40 korona erejéig utólagos jóváhagyással utalványozhatott, valamint a közgyűlés elé terjeszthette a választmányi jelentéseket és indítványokat. Az igazgatóválasztmány hatásköre ugyanakkor az elmúlt év működéséről készítenő és a közgyűlés elé terjesztendő jelentés összeállításával bővült. Ezt az előző években az egyesület jegyzője, illetve titkára látta el. Az új alapszabály erősítette a választmány döntési hatáskörét, és – a korábbi gyakorlattól eltérően – a kisebbség ellenvéleménye nem vétőzhatt meg egy-egy döntését, azt csak jegyzőkönyvileg

²³ Székely Nemzet, 1894. január 31.

²⁴ Székely Nemzet, 1894. október 22.

²⁵ Székely Nemzet, 1896. január 29.

²⁶ CSERÉY Zoltán – JÓZSEF Álmos 1999, 38.

²⁷ Székely Nemzet, 1895. február 22; Székely Nemzet, 1895. feb-

ruár 23.

²⁸ Székely Nemzet, 1895. április 13.

²⁹ A Sepsiszentgyörgyi Casino házszabályai, Sepsiszentgyörgy, 1900, 14. §.

könyvelték el. Átfogalmazták az igazgató hatáskörét, aki ezen túl ellenőrző szerepet kapott a házszabályok betartását, a könyvtárnok és gazda működését illetően. Felléphetett a rendsértések és a nem megfelelő viselkedés ellen, kezelte a tag- és bejelentések könyvét, fogadta a bevezetett vendégeket. A tagok névsorának nyilvántartása a pénztárnoktól átkerült a titkár hatáskörébe, a pénztárnok pedig csak pénzügyi nyilvántartást vezetett, elveszítve azon jogát, hogy saját belátása szerint költsön bizonyos összegeket. Utóbbira az új szabály alapján minden esetben a választmány utasítására, beleegyezésére volt szükség. Újdonságként és könnyítésként jelent meg az új szabályzatban, hogy a titkár, pénztárnok, könyvtárnok és gazda mentesek a tagsági díj fizetése alól.³⁰

Lévén, hogy a Kaszinó bérleti szerződése 1900-ig tartott, és azt a század első éveiben nem hosszabbították meg, rendezni kellett ezt a kérdést is. Az új bérleti szerződés tárgyalására az 1903 szeptemberében került sor. Az ekkor bemutatott szerződés szerint az egyesület székhelyeként a Székely Mikó Kollégium és a városháza³¹ közötti épület emeleti helyiségeit jelölte meg a város, a díszterem mellett található ún. árszék szoba kivételével. Ez utóbbit is használhatták addig, amíg a díszteremből megépítették a ki-, illetve lejáratot. A tanács átengedte továbbá a padláshelyiséget, a tanács udvarterét, a városi tanács udvarára nyíló tűzoltószínt és két mellékhelyiséget. A bérleti időt másfél évtizedre évre szabták meg, 1904. január elsejétől 1918. december 31-ig, évi 400 korona összegben.³²

A Kaszinó élén 1905 februárjában vezetőségváltás történt. Az elnöki teendőket több mint egy évtizeden keresztül végző Benedek János a február 15-én tartott közgyűlésen felmentését kérte, és az új alapszabály előírásai alapján az új vezetőség választását javasolta a tagoknak. Így lett az egyesület elnöke Bogdán Arthur takarékpénztári igazgató, alelnöke id. Gödri Ferenc nyugalmazott királyi járásbíró, igazgatója Végh Endre főgimnáziumi tanár, titkára dr. László Ferencz főgimnáziumi tanár, pénztárnoka Bartha József magyar királyi adótárnok, könyvtárosa Bodola Sándor polgári iskolai tanár, a gazda pedig id. Koréh István egykori olasz légiós, vasúti hivatalnok. Választmányi tagok Fejér Manó plébános, ifj. Gödri Ferenc polgármester, Schweikofszky Gusztáv, dr. Künnle Tivadar ügyvéd, Nagy György erdőmester, Tóth Endre pénzügyőr, Koréh Endre református lelkész és Köncei Benedek árszéki ülnök lettek.³³

1907 telén a kaszinó újabb társas összejövetelek rendezésével próbálkozott. Az első „családias jelle-

gű estélyt” székhelyük termeiben február 6-ra szervezték. Az estély jelszava az egyszerűség, műsora a következő volt: Nyitány a Tell Vilmos című operából, amelyet Kozák Dávid és zenekara adott elő, ezt követően dr. Künnle Tivadar olvasott fel, majd a vonósnégyes (Beőr Kálmán I. hegedűs, Schmidt Frigyes II. hegedűs, ifj. Benkő Gyula violás, dr. Fogolyán Kristóf cselló, mindannyian kaszinótagok) Beethoven szimfóniájából játszott részletet, végül dr. Sándor Arthur szavalt, amit táncmulatság követett. Az estélyt a szűkös anyagi körülmények miatt csupán a kaszinótagok számára és az általuk bevezetett hölgyvendégeknek rendezték. Erre az alkalomra a kaszinó olvasó-, társalgó-, és játszóterme pár órára étkezőhelyiséggé változott, a biliárdszobában az italokat szolgálták fel és a könyvtár mosdóvá vedlett át. Ekkor hangzott el Künnle Tivadar híres felolvasása is a kaszinó kezdeti éveiről, amelynek elején a hű kaszinótag, kissé humorosan, véleményét is kifejezte a kaszinó fontosságáról: „... a kaszinó, ha kellő színvonalon áll, nagy jelentőségű társadalmi intézmény, s így múltja, jelene és jövője szempontjából egyaránt kell, hogy a társadalom érdeklődésének tárgya legyen, s azt hiszem, el is jutottunk oda, hogy ma már nem is tekinti a közönség a kaszinót pusztán az otthont kerülő férfiak menedékházának, a zugkártyások és zugpolitikusok tanyájának. Ma már a köztudatban megszilárdult a felfogás, hogy a kaszinónak magasabb célja és rendeltetése van a társadalomban. Mint szórakozó hely is a szolid emberek szolid szórakozásának célját kell szolgálja, e mellett pedig hírlapjainak, folyóiratainak, könyvtárának segítségével kulturális elhívást is kell betöltsön. Szerény véleményem szerint a kaszinónak, mint intézménynek legnagyobb jelentősége abban áll, hogy a legkülönbözőbb állású, foglalkozású, gondolkodású embereknek találkozási helye. Egy semleges központ a társadalomban, egy az ismerkedést és egymás megismerését előmozdító intézmény. Mert a kaszinó ugyan politikával nem foglalkozik, de a hazafias érzés ápolása a kaszinó feladatai közé tartozik.”³⁴

A Kaszinó 1907. február 15-i igazgatóválasztmányi gyűlésén a városi Nagyvendéglőnek a kaszinóudvart is érintő kiterjesztéséről tárgyaltak.³⁵ Ujhelyi Adolf vendéglőbérlet a városi tanácsnak bejelentette, hogy további hat évre bérbe kívánja venni azt és egy kávéházzal szeretné kibővíteni. Ennek az építési munkálatai azonban a kaszinó által bérelt udvart is érintették. Az 1907. március 23-án megtartott városi tanácsi gyűlésen a felek egyeztetése folytán a kaszi-

³⁰ *A Sepsiszentgyörgyi Casino alapszabályai*, Sepsiszentgyörgy, 1900.

³¹ A városi tanács ebben az időben költözött a régi városházából a Bérpalotába, amelyet korábban a Dohánygyár bérelt.

³² SÁL, Fond 14, inv II/1, Nr. 126, 64–66.

³³ *Székely Nemzet*, 1905. február 17.

³⁴ *Székely Nép*, 1907. február 1, 1907. február 8., 1907. február 9.

³⁵ *Székely Nép*, 1907. február 16.

nót képviselő Bogdán Arthur azzal a feltétellel egyezett bele az építkezések megkezdésébe, amennyiben a vendéglős a kaszinó részére megmaradó épületrész előtti teret lapos földelล์ befűdi, azt terrasszá alakítja át, amire székek és asztalok helyezhetők el, és mintegy kinti korláttal ellátott társalgóként lesz használható. Mindennek költsége pedig a vendéglőst terhelte ellenszolgáltatásképpen az elfoglalt udvarrészért.³⁶

A következő hónap folyamán újabb hírlapi vita robbant ki a Kaszinóban a sepsiszentgyörgyi *Független Székelység* és a *Székely Nép* lapok szerkesztősegei között, amelybe – egyes tagjai politikai hovatartozásának kinyilvánítása miatt – a kaszinó is belekeveredett. Részleteit nem ismerjük, ám annyi biztos, hogy Végh Endre korábbi lapszerkesztő bizonyos sérelmei is hozzájárultak a vita születéséhez, amely majdnem a kaszinó elnökének lemondásával zárult. Az ügy kapcsán a Kaszinó közgyűlést hívott össze április 25-re. Ezen egyesek a *Székely Nép* lap olvasásának az egyesületből való kitiltását kérték, azzal az indokkal, hogy hangvétele „nemzetellenes” és „hazafiatlan”. A közgyűlés végül leszavazta a lapelleneseket, így a *Székely Nép* maradt az egyesület olvasószobájában.³⁷

1908 tavaszára a Ganz-féle villamos részvénytársaság jóvoltából a városban elkészült a közvilágítás és a villanyvezetékek elhelyezése. Így jutottak villanyáramhoz a kaszinószobák is. A helyiségek villanyberendezését a város költségvetéséből fizették ki, az egyesületet ennek évi 10%-os törlesztésére, valamint a villanymérő órák árának megtérítésére kötelezték.³⁸

1910. január 27-én Meczner Béla főispán elnökletével tartották meg a közgyűlést. Új titkárt (Sipos Dezső) és gazdát (Beke Árpád) szavaztak meg.³⁹

1912 elején a kaszinó igazgatóválasztmánya, elhatározta, hogy ha a nagyközönségnek szánt felolvasóestek újjáélesztésével nem próbálkozik, hanem az egyesületi tagok családja és azok ismerősei számára sajátos házi estélyeket rendez. Az első február elsejére tervezték, nem titkolva a hagyományteremtés szándékát sem. „Örömmel üdvözljük ezen szép tervet, mely különösen utóbbi években valósággal szétszakadott társadalmi életünkben, mint első fecske jelentkezik arra a kedves és elismerésre méltó célra, hogy a társadalmi bizalom és kedves érintkezést ismét a régi életre keltse” – üdvözölte a kezdeményezést a *Székely Nép* újság. A rendezők rövid műsor-

ról is gondoskodtak, az étkezést és az italokat pedig a Székely- és Lusztig-féle városi nagyvendéglő biztosította.⁴⁰ Annak ellenére, hogy a műsor mindössze dr. Bene István ügyvédnek a nőkérdésről szó felolvasásából állt, a nagyszámú érdeklődőnek köszönhetően az estély sikeres volt.⁴¹ A következő eseményt dr. Bene István szervezésében március 16-ra tervezték.⁴² Az estélyt ezúttal kevesebben látogatták, de a megjelentek számára élményt jelentett Végh Endre tanár szellemes előadása és Tusa Gyula hegedűjátéka.⁴³

Sepsiszentgyörgyi Iparosok Olvasóegylete

A *Sepsiszentgyörgyi Iparosok Olvasóegylete* 1892. december 11-én alakult, de a helyi sajtó szerint 1883 elején már létezett egy elődje *Iparosok Olvasóköre* néven, melynek elnöke Kovács Gábor volt.⁴⁴ Tevékenységét nem ismerjük, a helyi újságban közzétett felszólítás szerint egy-két hónapi szerény működés után, 1883. március környékén, a részvétlenség miatt fel is oszlott.⁴⁵ Az újjáalakult egyesület elnökévé 1892-ben a város közéletében részt vállaló ifj. Nagy Elek helyi kalapgyárost választották, alelnöke Király Ferencz, jegyzője Létz János, pénztárnoka Teutsch Károly, könyvtárnok Makkay Albert, a gazda pedig Orendt Ferencz volt. A következő év folyamán több helyi önálló iparos is belépett az egyletbe, amelynek tisztikara is változott: alelnöke Blaskó Lajos, pénztárosa pedig Sándrik Mihály lett, később pedig Sequens József személyében új könyvtárost választottak.⁴⁶ Tagjai között nemcsak a város iparosai, polgárai voltak jelen, hanem számos fiatal is érdeklődött tevékenységük iránt.

Az egyesület ügyét a város is támogatta. Alapszabályzata elismertetését Sepsiszentgyörgy polgármesterének, ifj. Gödri Ferencnek közbenjárásával küldték el a felsőbb szervekhez. Az első beadvány 1893. február 18-án fogalmazódott meg, az új szervezetet hivatalosan a Magyar Királyi Belügyminisztérium 1893. november 29-én fogadta el.⁴⁷ Az egyesület több más közéleti személy támogatását is élvezte, így Potsa József főispánét, Révay Pál református elsőlelkészét és Gyárfás Győző királyi mérnökét.⁴⁸

Az iparosok saját székhellyel rendelkeztek, folytonosan gyarapodó könyvtáruk hírlapokat, szakkönyveket tartalmazott. 1899-ben a tagság rendelkezésére „289 műből álló, jelesebb íróink munkáiból

³⁶ SÁL, Fond 14, inv. II/1, Nr. 131, 31–32.

³⁷ *Székely Nép*, 1907. február 20.

³⁸ SÁL, Fond 14, inv. II/1, Nr. 132, 7, 17.

³⁹ *Székely Nép*, 1910. január 29.

⁴⁰ *Székely Nép*, 1912. január 16; *Székely Nép*, 1912. január 27.

⁴¹ *Székely Nép*, 1912. február 6.

⁴² *Székely Nép*, 1912. március 12.

⁴³ *Székely Nép*, 1912. március 19.

⁴⁴ *Székely Nemzet*, 1883. március 1.

⁴⁵ *Székely Nemzet*, 1883. március 10.

⁴⁶ MÁLIK József 1899, 373; *Székely Nemzet*, 1893. november 15.

⁴⁷ SÁL, Fond. 9, cota II/56/1893.

⁴⁸ *Székely Nemzet* 1893. április 7.

válogatott könyvtár” állt, „majdnem az összes napilapok”-ra előfizettek, játéktérképben pedig „tekeasztal” várta a szórakozni vágyókat.

Az iparosok olvasóegyletének működéséről a legtöbb hírt a korabeli sajtóban találjuk. A *Székely Nemzet* tudósít arról, hogy első farsangi báljukat 1893. január 21-én tartották,⁴⁹ nagy sikert aratva. A tudósító két nappal később a következő gondolatot fogalmazta meg a helyi lapban: „Rég érzett szükségét kielégíteni lesz hivatva ez az egyesület: tömöríteni az iparos polgárokat, hogy az eszmék súrlódása és fejlesztése által emelkedjék szellemi és anyagi téren egyaránt.”⁵⁰ Ugyanazon év április harmadikán, a húsvéti ünnep másodnapján került sor első műsoros estélyükre, bevételeit az Iparosok Olvasóegylete beruházási költségeinek fedezésére kívánták fordítani.⁵¹

Rendezvényeinek nagy sikerén felbuzdulva az egyesület november 25-én Katalin-bált szervezett a városháza dísztermében, amelyről a sajtó is tudósított: „Az iparosok Katalin bálja szombaton éjjel zajlott le a díszteremben. Zajlott a szó szoros értelmében, mert a vígság kicsapott az ablakokon keresztül is s messze hangos volt a kedélyes csuhajoktól. Ama bizonyos öreg emberek által emlegetett s a mai generáció által visszahajtott patriarchális multság volt egyöntetű derűs hangulatát nem feszélyezte az un. magas körök hideg tartozódó, kasztiális modora.” A résztvevők ez alkalommal csak az iparosok és azok családjai voltak, a városi hivatalnokréteg távol maradt a mulatságtól.⁵²

Az Iparos Olvasóegylet 1894-ben február 3-án tartotta meg újabb farsangi multságát.⁵³ A belépők árusításában több helyi kereskedő és iparos segédkezett, így jegyeket árultak Istvánffy János, Miske László és Fejér István divatáru-üzleteiben, ugyanakkor a helyi kalapraktárakban is. Az 1894. évi közgyűlésre február 18-án került sor, amelyet ifj. Nagy Elek elnök távollétében Blaskó Lajos alelnök vezetett le. Beszámolót tartottak az egyéves egyesület működéséről, ismertették annak vagyoni állapotát, bejelentették, hogy az egyesület berendezéseinek értéke elérte a 800 Ft-ot, végül Kovács Gábort, a város egyik jónévű iparosát jegyzőnek választották.

Az 1894. március 21-én elhunyt Kossuth Lajos emléke előtt tisztelegve szervezték meg az olvasóegylet saját helyiségében a soron következő közgyűlést április 15-én. A megemlékezésen részt vettek Sepsiszentgyörgy város ipartársulatai is, képviselőik a gyászlobogókkal és gyászfátyolos zászlókkal jelentek meg. A tagok gyászuhatárat öltve, majdnem teljes számban megjelentek. A gyűlést az egyesület elnö-

ke, ifj. Nagy Elek nyitotta meg. Beszédében kiemelte a „turini remete” elvesztésének igazi jelentőségét: „Halálával nem zárkozhatunk el egy végtelenül fájó érzés elől, s ez az: Kossuth Lajos nincs többé. Ez a négy szó egy nemzet árvaságra jutását jelenti, mer ha magyar haza sorsa fölött vészes felhők borongtak, ha a parlamentben, ahol az ország sorsát intézik, minden magyar állampolgár sorsát érintő kérdések merültek fel, melyeknek horderejét nem voltunk eléggé bölcsek elbírálni, aggódó lelkünknek egyik fele a távolban élő, a hontalanság keserű kenyerét evő Kossuth Lajosra támaszkodott és lestük az ígét bölcs ajkaikról, lestük, hogy mit üzen Kossuth Lajos haza a magyaroknak. Ebben megnyugodtunk, mert ez az üzenet szentebb, igazabb és bölcsőbb volt a biblia szavánál.” Ezt követően, egyleti tagként ifj. Gödri Ferenc szólalt fel. Megható szavakkal emlékezett az 1849. július 5-i, Sepsiszentgyörgy melletti szépmezői csata eseményeire, majd az egyesület gyászlobogója alatt mintegy háromezren kivonultak az egykori csata helyszínére, ahol Gyertyánffy százados csapatával együtt hősi halált halt. A gyászmenetet Molnár Lajos, Bedeházi János, Kiss György és Zajzon Károly honvédek, a csata életben lévő tagjai vezették. A síremléknél nagy tömeg várakozott az iparosokra. A helyszínen az egyesület elnöke mondott újabb beszédet, majd Kovács Gábor iparos, az egyesület jegyzője köszöntö meg a jelenléteket, arra buzdítva az iparosságot, hogy karoljanak fel minden hazafias ügyet. Az iparos ifjak földdel töltötték meg egy előre elkészített urnát, amelyet a gyűlés jegyzőkönyvével együtt utólag Budapestre küldtek. A gyászmenet visszavonult a városba, de a népes közönség csak az olvasóegylet helyiségénél oszlott fel.⁵⁴ A Kossuth emlékének szentelt események augusztus 19-én folytatódtak, amikor az egyesület Kossuth Lajos életnagyságú képének megvásárlása céljából a központi szálloda kertjében belépti díjas nyári táncmulatságot szerveztek.⁵⁵

1895 és 1902 között az egyesület rendszeresen szervezett téli és nyári táncmulatságokat, melyre minden alkalommal ismert zenekarokat hívtak meg. Közönségüket a helyi iparosok és kereskedők képezték, de több alkalommal is megjelent Weis Berthold országgyűlési képviselő és számos más közéleti személyiség is. A mulatságokat mindig alaposan előkészítették. Szervezés céljából rendező bizottságokat neveztek ki, amelyek a rendezvények legapróbb részleteit is kidolgozták.

Az egyesület saját helyiségére vonatkozóan 1899-ből ismerünk adatokat, a február 12-re tervezett közgyű-

⁴⁹ *Székely Nemzet*, 1893. január 21.

⁵⁰ *Székely Nemzet*, 1893. január 23.

⁵¹ *Székely Nemzet*, 1893. április 5.

⁵² *Székely Nemzet*, 1893. november 27.

⁵³ *Székely Nemzet*, 1894. február 5.

⁵⁴ *Székely Nemzet*, 1894. április 18.

⁵⁵ *Székely Nemzet*, 1894. augusztus 17.

lészüket ugyanis a Blaskó Lajos-féle ház első emeletére hívták össze. Ebből az alkalomból írta biztatólag a helyi lap szerkesztője: „A törekvő egyesület eddigi működésével bebizonyította, hogy az önképzés és érintkezés által sikeresen teljesíti hivatását s ezért is kiérdemelte, hogy az egyesület fejlődése iránt a város összes lakossága érdeklődéssel viseltessék”.⁵⁶

Az Iparos Olvasóegylet könyvtára adott helyet 1902-től a Magyar Királyi Földművelődésügyi Minisztérium 173 kötetéből álló könyvadományának, amely a magyar kormány által a falusi népkönyvtárak létrehozása céljából indított országos akció keretében érkezett Sepsiszentgyörgyre. A könyvadomány befogadásáért a város képviselő-testülete 50 korona segélyben részesítette az egyesületet.⁵⁷

Kereskedők és Kereskedő Ifjak Köre

A társulat 1888. január 21-én alakult, alapszabályzatát ugyanezen év július 23-án hagyta jóvá a Magyar Királyi Belügyminisztérium. „Ezen szép egyesület zászlójára (...) a hazafias irányban való működést, s a kereskedelmi szakismeretek és hasznos intézmények terjesztését” tűzte ki. Vezetői tisztét a város két ismert közéleti személyisége töltötte be. Elnöke megalakulásától Deák András kereskedő és birtokos, titkára Benkő (Bernstein) Mór papír- és könyvkereskedő volt. A társulat létesítette és tartotta fenn a Kereskedő Tanonciskolát. Könyvtára a társulat székhelyén, a város központjában lévő Ötves-házban, egy külön olvasóteremben működött. Könyvtárnoka a sepsiszentgyörgyi vaskereskedő, vármegyei törvényhatósági bizottsági, városi képviselőtestületi, ugyanakkor iparkamarai tag, Bikfalvi István volt. 1892 februárjában a sajtó híradása szerint a „sepsiszentgyörgyi Kereskedő Ifjúsági Kör” alakulásától aktív tevékenységet folytatott. „Nagy haladás mutatkozik az egyesületben úgy anyagilag, mint erkölcsileg – dicsérte a tudósító – Az egyesület, melynek célja az önképzés és szakismeretek terjesztése hazafias irányban, híven megfelel nemes célú feladatának. Van már könyvtára és szép berendezésű olvasó és társalgó szobája. Tevékenyen működik folyvást lelkes elnöke vezetése alatt és a legszebb jövőnek néz elébe”.⁵⁸ Az 1890-es évek végén a könyvtár állománya 241 szépirodalmi kötetből és 102 szakkönyvből állt. Rendszeresen öt napi- három heti és két szaklapot járatott. Állományát általában az erre a célra rendezett táncestélyek bevételeiből gyarapították.⁵⁹

Háromszéki Általános Néptanító Egylet

Baró Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszter felhívására az 1870-es években országszerte tanítóegyletek jöttek létre. Sepsiszentgyörgyön 1872-ben alakult meg a *Sepsiszentgyörgyi Általános Néptanító Egylet*, alapító tagjai február hónapban találkoztak az alapszabály megvitatása és véglegesítése céljából. A tanítók döntöttek az egyesületalakításról, ugyanakkor szakmai, oktatási kérdéseket is megvitatottak. Benedek Samu helyi tanító a „Lakhelyismeret, mint a földrajz bevezetése” címen tartott előadást az elemi népiskolai növendékek első három osztályának tananyaga kapcsán. A gyűlésen továbbá határoztak arra vonatkozóan, hogy a kormány által adományozott mérő- és természettani eszközökkel az elkövetkezőkben a tanítók bevonásával tartsanak kísérleteket. A gyűlésen felvetődött egy *Háromszéki Általános Néptanítói Egylet* megalakításának ötlete is. Ebben a kérdésben hivatalos levélben megkeresték az orbai, kézdi és erdővidéki tanító testületeket, akik lelkesen válaszoltak.⁶⁰ Az új egyesület megalakítását 1872. augusztus 6-ra rögzítették, arra a napra, amikor Kézdivásárhelyen gyűltek össze a háromszéki tanítók. Vajna Sándor sepsiszentgyörgyi elnök így indokolta az egyesület alakítási szándékot: „...igaz ugyan, hogy az önművelés, mely tanító egyleteink első és közvetlen célja, kisebb körű egyletek által is eszközölhető, sőt a közlekedés mostani bajossága miatt, a gyakrabbi személyes érintkezés – mi az egylet virágzó életműködésének múlhatatlan feltétele – csakis ezúton valósítható, mindamellett nem lehet eltagadni oly nevelés és tanügyi teendők létezését is, melyek nagyobb körű egyesülés nélkül jelen viszonyaink között célszerűen s várakozást kielégítőleg el nem intézhetők, s mely oknál fogva egy ily egyletnek szükségességére e vidéken további bizonyítgatására nem is szorul”. Az egyesület tagjai közé fogadtak minden tanítót, felekezeti és nemzetiségi különbség nélkül.⁶¹ A találkozón résztvevő 34 személy Vajna Sándort, a sepsiszentgyörgyi református gimnázium igazgatóját választotta meg az új egyesület elnökévé, alelnök Baló László, a kézdivásárhelyi községi iskola igazgatója lett. Az egyesület céljaként a következőket fogalmazták meg:

- a népoktatás népszerűsítése, fejlesztése,
- a megye népnevelés ügyének, közművelődésének előmozdítása,
- az iskolai nevelés és oktatás fejlesztése,
- a tanítók szellemi és anyagi jólétének emelése.

⁵⁶ *Székely Nemzet*, 1899. február 11.

⁵⁷ SÁL, Fond. 14, Nr. 126/1903, 10.

⁵⁸ *Székely Nemzet*, 1892. február 18.

⁵⁹ TÓTH Szabolcs Barnabás – DEMETER Lajos 2012,

102–103.

⁶⁰ *Nemere*, 1872. március 7.

⁶¹ *Nemere*, 1872. július 25.

A szervezet három – sepsi, orbai és kézdi – körre osztva végezte tevékenységet. Mindenik kör az éves közgyűlésen tartott beszámolót. Az egyesület sikeresen működött néhány évig. 1877 októberében létrehozták a tanítótestület központi választmányát, melynek célja az volt, hogy „egyfelől elvies irányt adjon a körök munkálkodásának, másfelől összekötő kapcsot képezvén a körök s a közgyűlés között, a folyó ügyeket intézze s a közgyűlés határozatait végrehajtsa”.⁶² A választmányának, melyben helyet kaptak mindhárom kör képviselői, első és legfontosabb teendője az egyesület alapszabályzatának kidolgozása volt. Ezt végül 1880-ban fogadták el, a minisztériumi jóváhagyásra azonban 1882-ig még várni kellett. Az alapszabályzatot utólag, 1884-ben a Vajna Károly egyesületi jegyző által megfogalmazott egyesületi házszabályok egészítették ki.

Az egyesületnek 1897-ben összesen 225 tagja volt, melyből tíz tiszteletbeli tag, 65 a kézdi járási, 25 az oltvideki, 42 az orbai járási, 50 a sepsi járási és 33 a sepsiszentgyörgyi körben. A tanítótestület szervezett formában való megalakulásától kezdve 1897-ig 46 felolvasást tartott, 10 gyakorlati tanítás és 14 szabad előadás hangzott el. Utóbbiak különböző könyv- és tanszerekről és taneszközökről tartott szakelőadások voltak. Továbbá 22 elnöki megnyitó beszédet tartottak, amelyek nem egyszerű formális beszédek voltak, hanem mindegyik egy-egy oktatási témát dolgozott fel (lásd az 1/a. számú melléklet). Ugyanakkor az egyesület huszonnégy közgyűlésén számos tanügyi vonatkozású értekezlet, előadás is elhangzott. Ezek közül néhánynak kimondottan közművelődési témája volt (lásd a 1/b. számú mellékletet).

A közgyűléseken, tanítás-nevelés, a tanítói állás, javadalmazás, nyugdíjügy és társadalmi kérdésekben számos társadalmi szempontból fontos határozat született. A vallás-erkölcsi tanítás és nevelés kérdésével az egyesület négy közgyűlésen foglalkozott, az iskolai büntetés problémáját 1893-ban megyei és járáskörök szintjén is tárgyalták. Az iskolai takarékpénztár ügye három közgyűlésen volt a téma, a testi nevelés, a kézügyességi foglalkozások a népiskola felsőbb osztályaiban, a kisdédóvás ügyének fejlesztése, a nőnevelés kérdése, a gyermekhalandóság okai Háromszék megyében, a tanítói állás és tekintély, a tanítói fizetések volt több közgyűlés témája. Művelődési szempontból az 1875. és 1880. közgyűlések vitatémája – az ifjúsági, népkönyvtárak s ifjúsági egyesületek kérdése – jelentős számunkra. A háromszéki tanítók álláspontja e kérdés kapcsán az volt, hogy a népkönyvtárak létesítése főleg azon diákok, fiatalok szempontjából fontos, akik az iskolai oktatásból már kikerültek. Számukra a tanítói irányítás alatt levő könyvtárak

egyfajta megoldást jelenthettek, hiszen általuk lehetett hatni erkölcsi és szellemi életükre. A tanítók az iskolák költségvetéséből külön összegek elkülönítését javasolták ilyen jellegű könyvtárak létesítésére. Az ifjúsági és népkönyvtárak használatát, illetve ifjúsági egyesületek alakítását is ajánlották a falusi tanítók figyelmébe. Ezen közgyűlési határozat az elkövetkező években részben meg is valósult, hiszen számos községben alakult ifjúsági és népkönyvtár, igaz nem a községek vagy a vármegye, hanem a kormány célirányos támogatásával.⁶³

Az egyesület saját szakkönyvtárat is létrehozott. E célból a sepsiszéki tanítók már az első ülésükön (1872) könyvtárost választottak, igaz, akkor egyetlen könyvet sem sorolhattak fel a könyvjegyzékben. 1876 júniusában még mindig csak négy darab könyv fölött őrködött, ezért lemondott tisztségéről, és a kiadványokat átadta az egyesület elnökének. A könyvtárügy 1881 novemberében jutott át a holtponton. Ekkor az egyesületi tagok a tanítótestület központi könyvtárának létrehozásáról döntöttek, megszervezését Komáromy Andor királyi tanfelügyelő, László Lukács iskolaigazgató és Málk József tanár vállalták. Az első könyvek beszerzésére egyelőre 60-60 krajcár, minden egyes könyv használata után két krajcár befizetésére kötelezték magukat. A szervezők estélyeket is szerveztek. A gyűjtőmunka három felolvasó estély nyomán 28 forinttal, a *Sepsiszentgyörgyi Műkedvelők Egyesületének* 11 forintos adományával indult. Ehhez járult a *Székely Mikó Tanoda* vezetőségének 110 művet számláló ajándéka (összesen 230 könyv), mintegy 35 forint értékben. 1883-ban 50 forinttal Háromszék vármegye is hozzájárult a könyvtár fejlesztéséhez. Mindezek hozzájárultak ahhoz, hogy 1894-ben az egyesület egy 860 műből álló, 366 forint értékű könyvtárral büszkélkedhessen. Ezekből 103 nevelési mű, 145 népköltészet, mesék, adomák, 433 népis-kolai könyv, 30 gazdasági, kertészeti munka, 21 ifjúsági mű, 21 vallásbölcsest, 19 történelem, népismeret, 16 földleírás, utazás, 12 számtan-mértan, 12 természettudományos mű, 9 ipar, kereskedelem tematikájú, 8 irodalomtörténet, költészettan, 8 politikai mű, 7 nyelvtudomány, 6 jog- és államtudomány, 5 regény, elbeszélés, 4 enciklopédia, 1 költeményeket tartalmazó kötet volt. Az egész állományt az egyesület sepsiszentgyörgyi székhelyén helyezték el. Használata azonban nagyon nehézkes volt, hiszen a nem sepsiszentgyörgyi tagok postán kölcsönözhattak ki könyvet. A kölcsönzést még nehezítette, hogy 1897-ben nem létezett könyvtárjegyzék.

Székelyföldön egyedi kezdeményezésként a tanítók külön tanszermúzeumot is létrehoztak. Ennek ötlete a kézdivásárhelyi választmány 1876. október

⁶² VAJNA Károly 1897, 8.

⁶³ VAJNA Károly 1897, 28–29.

26-án szervezett tanszerkiállításán született. 1887-ben Eötvös Károly megyei tanfelügyelő büszkén számolt be tanítótestületnek arról, hogy már létezik egy szerényen felszerelt tanszermúzeum. Potsa József főispán közbenjárására a kis múzeum 1888-ban a Sepsiszentgyörgyi Polgári Fiúiskola épületében kapott helyet. A főispán továbbá saját költségén üveges szekrényeket készíttetett és tíz forintos adományt is tett egyéb beszerzési költségekre. A könyvtárat és múzeumot egy évvel később egyesítették. Közös kezelési szabályzatot állapítottak meg, és Eötvös Károly tanfelügyelő irányításával megalakították az első kezelő bizottságot, amely serényen hozzá is látott a múzeum fejlesztéséhez. Tervezett, kutatót, gyűjtőt, vásárolt, kért. Így érte el 1894-re a múzeumi tárgyak értéke a 455 forintot. A 287 darab tárgy között fellelhetők taneszközök, ásványok, térképek, ipari munkák, szemléltetési eszközök, fali táblák, író-, rajz- és papírcikkek, rajztábla, iskolai bútor, iskolai épületterv, tanításterv, évkönyvek, értesítők.⁶⁴

Háromszéken a Háromszéki Általános Néptanító Egylet volt az első vármegyei tanítói segélyegylet kezdeményezője.⁶⁵ A háromszéki *segély- és temetkezési egyesület* létesítését 1882. október 23–24-én, a Zágonyban tartott közgyűlésen határozták el. Az egyesület egy év múlva saját alapszabályokkal készen állt a minisztériumi fölterjesztésre. A működéséhez szükséges alaptőkét a tagok évi egy forintos tagdíjai, az elhalt tag után esetenként fizetendő 25 krajcár temetési illeték, Háromszék vármegye 50 forint adománya, a közgyűlések alkalmából szervezett estélyek 64 forint és 94 krajcár jövedelme, Csánky Gyula tanfelügyelő két forint adománya képezték. A segélyegylet tizenegy év alatt családonként 35 forint temetési segélyben részesített huszonhárom tagot. Ezen kívül segélyekben és előnyös kölcsönökben részesítette az egyesület tagjait.⁶⁶

Az egyesület a tanítók szakmai ismereteinek fejlesztése céljából több alkalommal hirdetett meg pályázatot, a legtöbb esetben nevelési-oktatási témakörben. A pályaművekre minden esetben az egyesület egyes tehetősebb tagjai, földbirtokosok, a megyei tanfelügyelő vagy magas beosztású hivatalnokok ajánlottak fel pénzbeli jutalmat. 1875 és 1890 között a következő címmel hirdettek pályázatot:

– *Miként honosítható meg iskoláinkban a kézimunka?* (1875)

– *Minő befolyása van a rossz házi nevelésnek az iskolára és a társadalomra?* (1887)

– *Mi módon lehetne a népiskolában a rajztanítást minél sikeresebbé tenni?* (1887)

– *A magyar neveléstanítási foglalkoztató módszer* (1887)

– *A gyümölcsfaiskolák minél sikeresebb eredményét biztosító elvek és eljárási módokról* (1890)

– *A foglalkoztató tanításmóddhoz alkalmazottan szerkesztett részletes tanításterv keretében a kézügyességi foglalkozásnak mely irányelvei, minő eszközei s mily módszerek nyerhetnek népiskoláinkban gyakorlati földolgozást?* (1890).⁶⁷

Az egyesület a millecentenáriumi ünnepségekből is igyekezett méltó módon részt vállalni. E célból még 1893. november 16-án elhatározta, hogy „egy százhusz korona pályadíjat tűz ki egy olyan munkálat megjutalmazására, mely a legjobb programszerű tervezetet mutatja be az 1896-ban tartandó ezredik éves emlékűnnep iskolai megünnepléséhez, oly módon, hogy abban a nép részvételének is megfelelő tér nyújtassék”.

A díjat Vajna Károly tag nyerte el. Az ünnepségen a tanítók testületileg is részt vettek, egy 212 tagból álló dalkört alkotva, melyet Nagy Imre zágoni énekező tanító vezetett. Négy hazafias dalt adtak elő, majd saját körükben ünnepi díszközgyűlésen rótták le tiszteletüket az ősök előtt.

A Sepsiszentgyörgyi Műkedvelők Egyesülete

A sepsiszentgyörgyi műkedvelői mozgalom előzményei az 1860-as és 1870-es évekre nyúlnak vissza.⁶⁸ Az 1874–1880 között tevékenykedő Sepsiszentgyörgyi Eötvös Egyesület részben a műkedvelők egyesületében élt tovább, hiszen annak néhány kiemelkedő képviselőjét megtaláljuk a műkedvelők között is. Az áttörést a *Sepsiszentgyörgyi Műkedvelők Egyesületének* megalakulása jelentette, amely létrejöttét követően évekre meghatározta a város közművelődési életét.

Az egyesület alakuló ülését 1881. október 9-én tartották meg, 39 tag jelenlétében, erről a helyi újság eképpen tudósított: „Egy barátságos kis körben az volt a megbeszélés tárgya, hogy alakítsunk műkedvelő vagy közművelődési egyletet, ezt nemsokára egy másik összejövétel követte, majd a harmadik, míg a kis körből nagy kör lett s csakhamar általános

⁶⁴ VAJNA Károly 1897, 36–39.

⁶⁵ Zichy Antal, országgyűlési képviselő 1872-ben, néhány a fővárosi lapokban megjelent írásában fájalta, hogy létezik írói, színészi és más segélyegylet, de nincs tanító segélyegylet. Ennek célja „a kezdő tanítót, ki üres kézzel lép pályára, az uzsorások körmei közül kiszabadítani, a véletlen betegség vagy más sorscsapás által sújtottat rögtön segélyben részesíteni, mindezt olcsó

kölcsön által eszközölni”. Nemsokára tettek követték a cikkezést és 1873-ban több társával létrehozták a Budapesti Tanítók Segélyező Egyesületét. *Nemere*, 1872. július 21.

⁶⁶ VAJNA Károly 1897, 39–40.

⁶⁷ VAJNA Károly 1897, 48–71.

⁶⁸ SALAMON Sándor 1970, 183.

mozgalom indult meg: egyik zenédét a másik dalárdát, harmadik színműkedvelést sürgetett”.⁶⁹ A vezetésre Komáromy Andor királyi tanfelügyelőt kérték fel. Alelnöke Málík József, polgári iskolai igazgató, titkára dr. Szász István kollégiumi tanár, pénztárosa Császár Sándor, ellenőre dr. Fogolyán Kristóf kórházi főorvos lett. Az egyesületnek zene-, dal-, irodalmi és színi- alosztályai alakultak. A zene szakosztálynak Bogdán Emil, a dal szakosztálynak Zajzon Farkas, a színi szakosztálynak Harmath Domokos járásbíró-sági írnok, az önképző szakosztálynak pedig Jánosi Gábor vállalta a vezetését.⁷⁰ A választmány is csupa közéleti személyből tevődött össze: Bogdán Arthur, takarékpénztári vezérigazgató, Málík Józsefné, Bogdán Andrásné, Harmath Domokosné, Bogdán Emil, id. Császár Bálint polgármester, Császár Sándor és Zajzon Farkas.⁷¹

A színi szakosztály 1882 tavaszán, 14 nő és 16 férfi taggal kezdte meg működését. A csúszás abból adódott, hogy az előző év őszén a városban tartózkodó vándor színtársulat tevékenységét igyekeztek zavartalanra tenni. „A műkedvelők hivatása egyszersmind a művészet pártolása és ebben rejlik [mindenek előtt] a színtársulatokat jól fogadni, a színművésztől mindig csak tanulni lehet, míg színész mintául a műkedvelőt nem veheti” – hangoztatták a halasztás kapcsán. Az első két begyakorolt darab a „Zarándokok” és a „Falura kell menni” (Bayard és Wailly) című vígjátékok voltak. Az előadásokat a városháza dísztermében tartották, a jegyek ára 20–80 krajcár között mozgott.⁷² Előadásaikat minimális felszereléssel kezdték meg, a függönyt például a székelőudvarhelyi műkedvelőktől vásárolták.⁷³ 1884-ben lehetőség nyílt arra, hogy a szamosújvári műkedvelőktől egy teljes színpadi díszletet vásároljanak 100 forintért. Megfelelő tárolási helyiségként Császár Bálint polgármestere a városháza udvarát ajánlotta, egy szín felépítését javasolta.⁷⁴

A felolvasási szakosztály 1882 áprilisában, két felolvasási estével kezdte meg tevékenységét. Ennek jövedelme 26 forint és 80 krajcár volt, a teljes összeget pedig az akkor alakuló *Háromszékmegyei Tanítói Könyvtár* számára ajánlották fel.⁷⁵ A zeneosztály sem tudott komolyabb fejlődést felmutatni. Megfelelő karvezető hiányában gyakorló órákat nem tartott, így tevékenysége lassan megszűnt. 1884-re a színi szakosztály maradt meg a régi formájában és ez képezte ekkor az egyesület magvát. Elfogadott alapszabályokkal még ekkor sem rendelkeztek, gyűléseiket is

ritkán tartották meg. Ettől az évtől hat bemutatóból álló előadásciklust indítottak. Az 1881–1884 közötti első korszakot követően 1886-ban egy lényegesen termékenyebb korszak vette kezdetét. Január 12-én az egyesület tagsága úgy ült össze, hogy előtte két évig jóformán nem tartottak gyűlést. Az értekezlet fő célja az volt, hogy eldöntsék: a külön jogi forma megszerzésével próbálkoznak továbbra is, vagy belépnek a 1884-ben alakult EMKE sepsiszentgyörgyi fiókszervezetébe. A megjelent tagok többsége a különálló egyesület mellett döntött, hiszen a közművelődési egyesületbe belépve, saját fejlesztésükre csak elenyésző összeget fordíthattak volna bevételeikből. Így végül említett hónapban megtarthatták az alakuló közgyűlést, 25 érdeklődő jelenlétében. Az alapító tagok között felsorakozó hölgyek kezdeményezték, hogy a férfi rendező mellé nevezzenek ki női rendezőt is. Babarczy Ferenc ezt a javaslatot hamar elvetette, mondván, hogy ez azt jelentené, hogy az alapszabályzatba külön paragrafusként is be kellene iktatni. Kijelentette, hogy „ez szükségtelen, mert az egyleti tagok általában megkülönböztetve nincsenek, mint nők és férfiak”. Engeszteléseként két nőt beválasztottak az igazgatóválasztmányba. A gyűlésen Potsa József főispánt tiszteletbeli elnöknek és egyben védnöknek választották, az elnök Császár Bálint polgármester lett.⁷⁶ Az egyesület összesen 58 pártoló, 37 rendes és 7 alapító taggal kezdte meg működését. Alapszabályait csak 1887-ben fogadták el. Ebben az egyesület célját a következőképpen fogalmazták meg: „az egyesület által meghatározandó célok előmozdítása”. Tagja lehetett „minden fedhetetlen jellemű férfi és nő, akit társadalmi műveltsége erre képesít”. Az alaptörvénynek tetemes részét a tagoktól és az előadásokból várták. Tiszteletbeli tagnak választották azt a személyt, akit „az egyesület érdekében tett szolgálataért vagy a szépművészet terén szerzett érdemeiért a közgyűlés, mint ilyent megválaszt”. Az egyesület „szereplési működésének művezetője” az igazgató volt, aki az igazgatóválasztmány által meghatározott feladatkörrel rendelkezett. A rendező gondoskodott az tárgyi kellékekről, az egyesület könyvtáráról, szükség esetén helyettesítette az igazgatót.⁷⁷

A díszletek elhelyezésének ügyét csak az újrakezdés után oldódott meg. 1887-re az egyesület elkészítette saját deszkaszertárát, amelyben több tárgyat tároltak: kellékes szekrények, asztalok, 2 lépcsős hordozható színpad, színpadok, színpadi kellékek, díszletek és ruhák. Anyagi kiadásai nemcsak az előadásokhoz

⁶⁹ *Nemere*, 1884. január 3.

⁷⁰ *Nemere*, 1881. október 6.

⁷¹ SÁL, Fond 14, Nr. 170/1886, 2.

⁷² SÁL, Fond 14, Nr. 170/1886, 3–4.

⁷³ SÁL, Fond 14, Nr. 170/1886, 5–6.

⁷⁴ SÁL, Fond 14, Nr. 170/1886, 15.

⁷⁵ SÁL, Fond 14, Nr. 170/1886, 8.

⁷⁶ SÁL, Fond 14, Nr. 170/1886, 18–23.

⁷⁷ SÁL, Fond 9, Nr. II/22/1887.

szükséges kellékek beszerzésére irányultak, hanem létrehoztak egy 30 füzetből álló könyvtárat is, ami többnyire színdarabokat tartalmazott, hozzájárultak továbbá a városi toronyóra felállításához az ún. óralap létrehozásával, emellett több egyéb jótékonyági cél megvalósítására is költöttek: a rétyi és aldobolyi tűzkárosultak megsegítése, a háromszéki tanítók saját könyvtárának létrehozása, a helyi jótékony nőegylet és önkéntes tűzoltóegylet segítése, stb. Az egyesület 1888 végéig 44 színielőadást tartott. Mindezekből 19 magyar szerzemény, a többi pedig fordított mű volt. A szerzők: Berczik Árpád, Csiky Gergely, Fáy András, Porzolt Kálmán, Szigeti József, Váradi Antal, Varga János, Ábrányi Emil. Az előadásokból 686 forint és 45 krajcárt fordítottak jótékony célra.⁷⁸ (Az előadásokat lásd a 2. számú mellékletben.)

A színi szakosztály több alkalommal is helyet adott a vándortársulatok szereplésének. 1886 őszén a városban tartózkodó Polgár Gyula színtársulat nyolc tagján segítettek, akik kiváltak a csapatból, és pénzre volt szükségük továbbutazásukhoz. 1888 elején elhalasztották előadásaikat, mert a városban vendégszerepelt egy színjátszó társulat. ugyanazon év első felében a „Jószív jótékonyági akció” keretében az alföldi árvíz-károsultak javára rendeztek előadásokat a Potsa József főispán – egyben az egyesület tiszteletbeli tagja – részéről érkezett felkérésére.⁷⁹

Az egyesület nevéhez kötődik az első sepsiszentgyörgyi állandó színpad létrehozásának ötlete, amelyet első alkalommal 1884-ben fogalmaztak meg. Javaslatukat három évvel később a városvezetés is felkarolta. 1887 januárjában felolvasták Harmath Domokos tervezetét egy különálló épület építéséről: „az egyesület felismervén Sepsiszentgyörgy városának azon rég érzett hiányát, hogy a kebelébe fogadott Székely Nemzeti Múzeum és az előadó művészet hajléktalan, ennél fogva indítványoztatik, hogy az egyesület tűzze ki azon eszme megvalósítását, miszerint egy olyan középület alapját fogja megszerezni melyből egy »közművelődési csarnok« építését fogja létrehozni a Székely Nemzeti Múzeum és az előadó művészet állandó hajlékát fogja megtalálni és amely középület, előre ki nem számítható különböző közművelődési célok szolgálatára fog állani”. A felvázolt terv szerint a csarnok a Székely Nemzeti Múzeum és Székely Iparcsarnok mellett helyiséget biztosított volna a műkedvelők előadásainak és irodájának. A csarnokot a város központjába tervezték: „Sepsiszentgyörgy város központja a megyének, exponált helyet foglal el úgy nemzetiségi, mint közművelődés szempontokból. Méltó, hogy a közművelődés egy társadal-

milag hozzáférhető csarnokot kapjon itt” – érveltek a műkedvelők.⁸⁰ A csarnok felépítéséhez szükséges alapot adakozásokból, részvények kibocsátásából, előadások jövedelméből remélték. A legfontosabb jövedelemforrás a kormány által jóváhagyott „sorsjáték” megszervezése lett volna, melynek főnyereménye Gyárfás Jenő festőművésznek egy Budapesten közszemlére kiállítható alkotása, a többi nyeremény pedig apróbb 1-25 forint értékű „székely iparműtárgyak”. A következő előadások jövedelmét már a csarnok építési céljára irányították át. A sorsjáték teljes költsége meghaladta volna az ötezer forintot, ennek nyomán 45.000 forint jövedelmet reméltek 10 év alatt. Emellett egy ún. „csarnoképítési alap” létrehozását javasolták, amelybe elsősorban a város, Háromszék megye és más magyar megyék fizettek volna be, ugyanakkor „a haza előkelőségeihez, főpapokhoz, magnásokhoz, országgyűlési képviselőkhez” eljuttatott felhívás révén is reméltek adományokat.⁸¹ Az önálló színház, illetve csarnok építésének terve nem valósult meg. 1896-ban az ügyet azzal zárták le, hogy a város képviselőtestülete döntést hozott a városháza dísztermének állandó színházteremmé való alakításáról. Az átalakítási munkálatok 1899-re fejeződtek be, így a kolozsvári és dési után a sepsiszentgyörgyi lett a harmadik állandó erdélyi magyar színház.⁸²

Az egyesület tevékenysége 1889 és 1903 között szinte teljesen szünetelt. Ehhez a Harmath Domokos egyesületi igazgatót ért számos támadás is hozzájárult. 1888-ban a helyzet oda fajult, hogy következő év szeptemberében lemondott tisztségéről. A válságban közrejátszottak az általános, minden egyesület életében előforduló gondok, így a tagsági díjak befizetésének elhanyagolása, az egyes kulcsfontosságú tagok ügyszeretetének lankadása, az egyesületet ért támadások. Ezekben az években alkalomszerűen szerveződve adtak elő egy-egy darabot, általában valamilyen jótékony cél érdekében. 1893-ban a *Turi Borcsa* (Gerő Károly), 1894-ben *Kósza Jutka* (Lukácsy Sándor) című népszínmű került előadásra. 1895-ben *Cecil házassága* (Csiky Gergely), *Piros bugyeláris* (Csepregy Ferencz), 1896-ban *Télen* (Bokor József) című népszínművét játszották.⁸³

1903-ban új elnök vette át az egyesület vezetését ifj. Gödri Ferenc polgármester személyében. A vezetőségben is új személyek jelentek meg: dr. Daday Vilmos jegyző, Nagy Mózes önkéntes tűzoltó, Benkő Mór műkedvelő színész, Fogolyán Endre kereskedő. Az egyesület vezetése az alelnöknek is megválasztott Dadayra hárult, akire új tagok toborozása és az egyesület alaptevékenységét folytatása várt. Az újra-

⁷⁸ SÁL, Fond 14, Nr. 170/1886, 43.

⁷⁹ SÁL, Fond 14, Nr. 170/1886, 52.

⁸⁰ *Székely Nemzet*, 1887. február 1.

⁸¹ SÁL, Fond 14, Nr. 170/1886, 29.

⁸² PÁL Judit 2003, 520.

⁸³ SALAMON Sándor 1907, 196.

szervezésre tett kísérlet sajnos nem járt sikerrel. Az egyesület alapszabályainak átdolgozását követően a vagyonleltár összeállításában már nem járt sikerrel. Daday Vilmos alelnök aláírásával egy felhívás jelent meg a régi műkedvelők irányába, hogy a régi iratok alapján állítsák össze a leltárt. A felhívást nem követték tettek, így minden valószínűség szerint az egyesület története is megszakadt itt.⁸⁴

Vándorszínészet és a Sepsiszentgyörgyi Színpártoló Egyesület

A 19. század első felében a színházi életben a vándortársulatok mozgalma volt jellemző. Ezek jó része felkereste a Székelyföldet is. A forradalom és szabadságharc utáni visszaesést követően a társulatok az 1860-as években kaptak újra nagyobb mozgásteret. Így jutott el 1862-ben Sepsiszentgyörgyre Nagy Mihály társulata, 1864-ben Hubai Gusztáv csapata.⁸⁵ Sepsiszentgyörgyön 1851-ig, kaszárnyává való alakításáig a Bálház fogadta az érkező társulatokat.⁸⁶ Háromszékre a 19. században a becslések szerint 30–35 vándortársulat látogatott el és több mint 1000 előadást tartottak. A kiegyezés évében, 1867-ben Sepsiszentgyörgyön egy vándortársulat július folyamán 24 előadást tartott, egy másik társulat október hónapban tizennyolcat. Az elkövetkező években általában évente egy-két társulat tette tiszteletét a városban, tíz-húsz darabot mutatva be. 1874-ben Csóka Sándor, 1882-ben Várady Ferenc, 1883-ban Sztupa Andor, 1886-ban Polgár Gyula, 1907–1914 között Fehér Károly, 1911–1913 között Tompa Kálmán, 1914-ben Szabados László társulata szerepelt Háromszéken. A vándortársulatok körében általában bevett szokás volt, hogy a megye városait sorra látogatták. Kézdivásárhelyt azonban rendszerint nagyobb szeretettel keresték fel, mert az ottani közönség adakozóbb volt. Nyári idényben a divatosabb fürdőhelyeket – Előpatak, Kovászna, Málnásfürdő – sem hagyták ki.⁸⁷ 1897-ben a brassói színház színészei jöttek át Sepsiszentgyörgyre, Bokody Antal vezetésével. Egy alkalommal a *Blitzweiss Kóbi* vígjátékot játszották. A helyi közönségről a brassói igazgatónak az volt a véleménye, hogy a sepsiszentgyörgyieknek eddig terjed csupán a színművészet iránt való érzelme és fogékonyága.⁸⁸ A színvonal valóban alacsony volt, amihez az is hozzájárult, hogy nagyszámú közönség hiányában naponta más darabot kellett játszani, általában olyant, ami megfelelt a közönség igényének. Olyan eset is előfordult, hogy egy darabot kétszer

is eljátszottak, úgy, hogy mindössze a szereplők nevét változtatták meg. A nézőközönség inkább a tehetősebb polgárokból és értelmiségiekből került ki. A helyi lapok rendszeresen beszámoltak az előadott darabokról, bírálva vagy dicsérve azokat. Az előadott művek többsége népszínmű és történeti tárgyú mű volt. Ritkábban került műsorra Shakespeare darab (*Othello*, *Lear király*, *Szentivánéji álom*). Az 1880-as években a francia komédiák voltak divatosak: Sardou, Feuillet. 1882-ben Molière (*A fősvény*, *A képzelt beteg*) darabokról tudunk. 1883-ban Sepsiszentgyörgyön lépett fel a kor híres színésze Ecsedi Kovács Gyula a *Hamlet*-ben és a *Bánk Bán*-ban. 1884-ben mutatták be először a székelyföldi közönségnek *Az ember tragédiáját*.⁸⁹

A színészet pártolása céljából Sepsiszentgyörgyön az állandó színházterem felavatása után, 1899-ben megfogalmazódott egy, a helyi- és vándortársulatok működését támogató színpártoló egyesület létrehozásának gondolata. Ilyen egyesületek léteztek már Marosvásárhelyen és Udvarhelyen. Sepsiszentgyörgy és Kézdivásárhely ekkor egyaránt két, egy tavaszi és egy őszi színi időnnel rendelkeztek. Egy-egy szezon egy társulat tudott eredményesen és nyereséggel leföldni, de a valóság azt mutatta, hogy a vándortársulatok folytonos váltakozása oda vezetett, hogy az anyagi nehézségek miatt egyik társulat sem tudta megállni a helyét. Az elképzelés szerint a városok helyi részvénytársaságot hoznak létre, amely előzetesen beszedi a tagsági díjakat – biztosítva ezáltal a társulat számára a az állandó jövedelmet –, és leszerződi azt a társulatot, amely vállalja a jó minőségű előadás-sorozat megtartását, így a műélvező lakosság is színvonalas előadásoknak örvendhetett volna.⁹⁰

Az egyesület Gödri Ferenc polgármester kezdeményezésére 1901. augusztus 17-én alakult meg, céljaként a színtársulatok erkölcsi és anyagi támogatását határozták meg. A kezdeményezést a *Székely Nemzet* is felkarolta, reményét fejezve ki, hogy a sepsiszentgyörgyieknek ezen túl nem kell borsos helyárák mellett közepes színvonalú előadásokat nézniük, és lehetőség nyílik a közönség igényét tükröző repertoár összeállítására is. A legutóbb Sepsiszentgyörgyön bemutatott tartó társulat annyira leszegényedett – közölte a helyi lap –, hogy csak könyörödmányok révén tudott a városból elutazni.

A korábbi elképzelésnek megfelelően az egyesület előre begyűjtötte a tagdíjakat, amiből mindenki bérletet kapott a kiválasztott társulat előadásaira – a tagokat legalább 12 előadásra való jegyváltásra kö-

⁸⁴ SÁL, Fond 14, Nr. 170/1886, 54.

⁸⁵ PÁL Judit 2003, 517–519.

⁸⁶ Lásd SZÉKELY György, KERÉNYI Ferenc, GAJDÓ Tamás 1990.

⁸⁷ PÁL Judit 2003, 517–518.

⁸⁸ *Székely Nemzet*, 1897. február 15.

⁸⁹ PÁL Judit 2003, 520.

⁹⁰ *Székely Nemzet*, 1899. május 19.

telezték –, az előre beszédett összegek pedig a társulatok megélhetését biztosították. A létrejövő színpártoló egyesület alapszabályzata leszögezte: „olyan magyar színtársulatokat támogat erkölcsileg és anyagiilag, amelyek a művelt közönség kíváncsiainak mindenben megfelelnek. Megbírálja az igazgató által a szerepkör megjelölésével bemutatott névsor alapján a színtársulatot és zenekart, úgy szám, mint művész-képzettség tekintetében. Megállapítja az illető színi igazgatóval a bérletek árát, szabályozza a napi hely-árakat is. Abban az esetben, ha az erdélyi színi kerület kötelékéből Sepsiszentgyörgy város kilépne, az egyesület a városi hatósággal egyetértőleg, évenként egy színi idényre rendes pályázatot hirdet s a tartandó közgyűlésen választja meg a színtársulatot”. Az egyesület elnöke Gödri Ferenc polgármester, alelnökei Vajna István árvaszéki ülnök, Végh Endre tanár lettek. Az első évadban a kerületben való szereplésre Micsey György 60 tagú társulatát választották ki. A színészek 1902. május 1-gyel kezdődőleg érkeztek Sepsiszentgyörgyre 24 előadás megtartására kötelezve el magukat.

A színpártoló egyesület létrejöttével egyidőben Festetich Andor, a belügyminisztérium színészeti főfelügyelőjének irányításával az egész országot színi kerületekre osztották. A kezdetekkor, 1900-ben Sepsiszentgyörgy egy kerületbe sem került bele. Egy évvel később újraosztották a kerületeket, ezúttal Háromszék központját és Kézdivásárhelyt sem hagyták figyelmen kívül, az V. számú kerületbe sorolták Marosvásárhely és Székelyudvarhelyt együtt.⁹¹ 1908-ban Kállay Ubul csíki főispánja kezdeményezésére a városok számára egy önálló színi kerületet hoztak létre, amelybe Csíkszereda, Fogaras, Gyergyószentmiklós, Nagyenyed, Szászrégen és Tusnádfürdő mellett Háromszékről Előpatak, Kézdivásárhely, Kovászna és Sepsiszentgyörgy kapott helyet.

1910-ben Sepsiszentgyörgy javaslatára kerületi pályázatot hirdettek meg, amelyet Tompa Kálmán társulata nyert el. Mindezen szervezési erőfeszítések dacára az előadások színvonala és a repertoár sem javult. Igaz, a közönség igénye is megmaradt a népszínművek, operettek és francia bohózatok szintjén. A kisebb székelyföldi városokba rendszerint a kisebb társulatok jutottak el, mivel a nagyobbak a nagy városok megnyerésére törekedtek. 1913-ban Tompa társulata csődbe ment. Őt követte a Szabados László által vezetett színészcsapat, amely a világháború előtti Székelyföld utolsó vándorszínész társulata volt.⁹²

Sepsiszentgyörgyi Székely Társaság

A székelység gazdasági társadalmi problémáira a „székely kérdésre” a 19–20. század fordulóján a helyi értelmiségi körök próbáltak megoldást keresni. Ilyen célból jött létre 1899. október 30-án a *Marosvásárhelyi Székely Társaság*, azzal a céllal, „hogy a székely kérdést a sajtóban elismertesse, közérdeklődés tárgyává tegye, hogy visszhangot keltsen mindama teendők iránt, melyek az életerejében gyöngült faj megmentésére, régi dicsősége visszavívására irányultak”. A marosvásárhelyi társaság alapítói László Gyula, Orbán Balázs, Máthé József, Hints Sándor, Barabás Endre, Tótfalusi József, Szentgyörgyi Dénes, Vass Tamás voltak, akik a *Marosvásárhelyi Iparmúzeumban* ültek össze megvitatni Székelyföld gazdasági és művelődési problémáit. Az alakulást követően az *Országos Magyar Gazdasági Egylet*et, a *Székely Egyesület*et, az *Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület*et, az *Erdélyi Gazdasági Egylet*et, a *Nemzeti Szövetséget* és sok más egyesületet is felkérték a csatlakozásra, amelyek küldöttjei 1901. július 23-án gyűltek össze Marosvásárhelyen, megtartva az első „székelyügyi értekezletet”. Itt kijelentették, hogy a székelykérdés szervezkedést kíván, a szervezkedés előkészítésére pedig magát az újonnan alakult Székely Társaságot kérték meg.

A marosvásárhelyiek tevékenysége nyomán Erdély-szerte *Székely Társaságok* jöttek létre, összesen 37 településen. Megalakulásukban maga az anyagylet munkatársai segédkeztek, székelyföldi körutakat szervezve számos településen. Háromszék vármegyében Sepsiszentgyörgyön (1901), Kézdivásárhelyen (1901), Baróton (1901), Nagybaconban (1901), Pákén (1901), Barátoson (1902), Kovásznán (1901) alakult egyesület.⁹³ Az EMKE is támogatásukra sietett, és július 26-án 300 korona gyorssegélyt szavazott meg a marosvásárhelyi társaságnak.⁹⁴ Az egyesületek tisztviselői közé zömében tanítók, tanárok, ügyvédek, jegyzők, bírók kerültek, de akadtak birtokosok, lelkészek, valamint újságírók is. A tagok több társadalmi rétegből származtak.

A századfordulón ezek a szervezetek igen aktív tevékenységet fejtettek ki. A korabeli székelyföldi újságok híroldalai évekig az általuk kezdeményezett programokkal voltak tele. Fontosabb tevékenységi területük az erdőjogok, az arányosítás és tagosítás nem megfelelő alkalmazása elleni küzdelem, a székely vasutak kiépítése, hitelviszonyok javítása, iskolák államosítása a magyar kultúra erősítése érdekében, a székelyföldi idegenforgalom fejlesztése, valamint az

⁹¹ *Székely Nemzet*, 1901. augusztus 14., 1901. augusztus 19.; 1901. október 14., 1901. október 23., 1901. november 8., 1902. április 25.

⁹² PÁL Judit 2003, 522.

⁹³ MÁTHÉ József – SZENTGYÖRGYI Dénes 1904.

⁹⁴ *Székely Nemzet*, 1901. július 31.

„eloláhosodott magyarok visszahódítása” voltak. Külön hangsúlyt fektettek a székely lakoságot tájékoztató kampányra, melyben az erdők értékére hívták fel a figyelmet. Céljuk az olcsó favásárlások megakadályozása volt, elképzelésük szerint a kampány szervezői a törvényhatóságok kellett legyenek. Ugyanakkor felléptek a székely leányok Romániába való szöktetésének megakadályozása ügyében is.⁹⁵ A „székely bajok” orvoslására gazdasági szakegyletek, gazdakörök és népkönyvtárak községenkénti szervezését és alakítását javasolták, „hol most e tekintetben teljesen magára hagyatott székely nép – mely általánosságban mezőgazdasággal foglalkozik – a foglalkozáshoz szükséges intelligenciát elsajátíthatja, míg más közártalmú hajlamaiban, mint a korcsmázás ezek által visszatartatik”.⁹⁶ Ugyancsak fontosnak gondolták a hitel, a fogyasztási és értékesítő-, valamint az iparszövetkezetek létrehozását. Végül pedig a székelység körében elterjedt fényűzés és erkölcstelenség vagy iszákosság megakadályozására ún. védegyletek szervezését javasolták.

A *Sepsiszentgyörgyi Székely Társaság* 1901. augusztus 9-én tartotta alakuló ülését. Elnöke Vajna István árvaszéki ülnök, alelnöke Gyárfás Győző királyi főmérnök, titkára Málík Lóránt hírlapszerkesztő lett. A sepsiszentgyörgyi társaság célját a következőképpen fogalmazta meg: „a székelységet érintő közművelődési, közgazdasági és közjótékonyági ügyeknek társadalmi, s hírlapi úton való előmozdítása. E célból a társaság időnként összejöveleteket, felolvasásokat és kirándulásokat rendez”. A tagok felvétel titkos szavazás útján történt, felvett tag csak „kifogástalan jellemű férfi” lehetett, akik a társaság összejövetelire vendégeket vihettek magukkal. A szabályzat értelmében az összejöveleteken részt vevő tagok minden alkalommal 20-20 fillér részvételi díjat fizettek, a távolmaradás árát 40 fillérben állapították meg. A különböző alkalmakra, változatos témakörben szervezett, közgyűlési jelleggel bíró találkozók igen gyakoriak voltak. Minden hónap első szombatján előre megállapított helyen tartották azokat.⁹⁷

Már az első ülésen Nánássy Géza színművész kijelentette, hogy a helyi Tankó-féle kertben tartandó legközelebbi hangverseny jövedelmét az egyesület számára ajánlja fel. Augusztus 30-án a marosvásárhelyi szervezettől Máthé József tanító és Barabás Endre polgári iskolai tanár látogatták meg a háromszéki szervezeteket. A sepsiszentgyörgyi gyűlésen Szentiványi Miklós alispán és Gödri Ferenc polgármester is

részt vettek. A vendégek hosszú előadásokban fejtegették a Székely Társaságok célját. Felszólalásukat követően Benedek János körjegyző kért szót, hangsúlyozva, hogy „a székely kérdést éppen Háromszék vármegye vetette fel, s maga a vármegye igyekezett az eszközöket a nép kezére adni s az agitációt sajtóban és intézményekben nyilvánította. Céljának tartja főleg a nép felvilágosítását: hogy itthon is megélhet a dologgal, szorgalommal, takarékossgal”.⁹⁸

A sepsiszentgyörgyi társaság 1902 februárjában hosszas vitát tartott a székely ipar pártolásának lehetőségeiről. A férfiruházatnak belföldi posztóból, a nyári öltönynek helybeli szőttesből való készítéséről tárgyaltak. Kézzelfogható eredmény mindösszen annyi született, hogy elhatározták Kupán József helyi kalapos mester támogatását. Szóba került továbbá a székely leányok kivándorlásának megakadályozása, a szövőipar tantárgykénti felvétele az ismétlő iskolákba.⁹⁹ A tagokat a társaság március 15-én tartott gyűlésében Mokány Tódor nagybaconi sajt- és túrógyáros örvendeztette meg friss tejtermékkel. Mindenkiene egy csomag csemege túrot küldött, mint székely terméket.¹⁰⁰ Májusban a társaság szokásos ülésén a sepsiszentgyörgyiek a székely szövőipar és a ménések után fizetendő adó ügyében tárgyaltak,¹⁰¹ októberben pedig a tagok előtt bemutatták Sequens József sepsiszentgyörgyi posztógyáros téli ruhaszöveit.¹⁰² Papp György kezdeményezésére a hagyományos székely fonóipar népszerűségét szerették volna növelni. A vidéki tanítókat és tanítónőket a kezdeményezés támogatására szolították fel.¹⁰³

Háromszéki Háziipar Egyesület

A *Háromszéki Háziipar Egyesület* 1876. május 22-én alakult népes, összesen 793 személyből álló tagsággal, célja a háromszéki háziipar fejlesztése volt. Első elnöke Szentiványi Gyula lett, öt egy évvel később Posta József váltotta. A század utolsó éveitől a felügyelő bizottság tagja lett ifj. Gödri Ferenc. Az 1889-ben újra kiadott alapszabályaiban célként tűzte ki iskola állítását a kéz- és műipar elméleti és gyakorlati tanítására, a házi-ipar fejlesztésére és tanítására tanműhely létesítését, iparkiallítások szervezését, a kézműves iparban és gyárakban dolgozó fiatalok anyagi támogatását, az iparos közösség felolvasások és folyóiratok általi művelését.¹⁰⁴ Első intézkedései között szerepelt egy „faragászati iskola” létrehozásának javaslata Kézdivásárhelyen, illetve egy „len és kender

⁹⁵ *Székely Nemzet*, 1901. augusztus 17.

⁹⁶ *Székely Nemzet*, 1901. október 23.

⁹⁷ *A Sepsiszentgyörgyi székely társaság alapszabályai*, Sepsiszentgyörgy, 1902.

⁹⁸ *Székely Nemzet*, 1901. augusztus 31.

⁹⁹ *Székely Nemzet*, 1902. február 24.

¹⁰⁰ *Székely Nemzet*, 1902. március 17.

¹⁰¹ *Székely Nemzet*, 1902. május 5.

¹⁰² *Székely Nemzet*, 1902. október 6.

¹⁰³ *Székely Nemzet*, 1902. december 17.

¹⁰⁴ *Háziipart és iparoktatást fejlesztő háromszéki Székely Háziipar Egyesület alapszabályai*, Sepsiszentgyörgy, 1889.

kikészítő és beváltó intézet” létrehozása Sepsiszentgyörgyön.¹⁰⁵ Legjelentősebb megvalósítása azonban egy szövészeti tanműhely beindítása volt a Daczó kúriában, ahol kimondottan székely szőttest és abból készült termékeket állítottak elő. Ennek sikerét látva egy szövőgyár létesítése mellett döntöttek. Az első székely szövőgyár működése Sepsiszentgyörgyön 1880-ban kezdődött, 8000 forint alaptőkével, amely kezdetben húsz embert foglalkoztatott, munkásait az üzem mellett működő szövőiskola képezte ki.¹⁰⁶

A gyárat működtető részvénytársaság 1890-ben a részvénytőkéik értékének 100 forintos emelését határozta el, melynek folytán az alaptőke elérte a 80 000 forintot. A város végén telket vásároltak és új gyárpépület építésébe kezdtek. A szövőgyár termékeit – asztal-, és ágynemű, függöny, ruhaszövet, lenvászon – évi 20 000 forint értékben Erdély és Románia területén értékesítették.¹⁰⁷

Sepsiszentgyörgyi Jótékony Nőegylet

A Sepsiszentgyörgyi Jótékony Nőegylet létrehozásának gondolata az 1870-es évek végén merült fel a sepsiszentgyörgyi nők körében. Alakulása a török-orosz balkáni háborúhoz, valamint az Osztrák-Magyar Monarchia meghatározó külpolitikai eseményéhez, Bosznia-Hercegovina okkupációjához kötődik. Az országos szintű felhívások a nőktől a rászorultak, a sebesültek fájdalmain való enyhítést kérték, az önkéntes társadalmi alakulatoktól és magánszemélyektől a katonaság számára kötszerek készítését igényelték. Ennek megfelelően a sepsiszentgyörgyi asszonyok 1878 őszétől heti találkozókat szerveztek, „tépést” és „sebkötőket” készítettek a Boszniában megsebesült katonák részére. Az estélyek jövedelmét az elesettek családjai számára küldték el. Egy ilyen estélyen született meg az ötlet az effajta tevékenység állandósítására vonatkozóan.¹⁰⁸ A javaslatot először Málík József tanár fogalmazta meg. 1878. szeptember 17-én egyesületet alakítottak, melynek élére Cserey Jánosné Zathureczky Emilia „illusztris matrónát” választották. Alelnökök Bogdán Andrásné és Kelemen Lajosné (Zathureczky Berta) lettek. A titkári funkciót Málík József vállalta fel, pénztárnok Bogdán András, jegyzők pedig Málík Józsefné és Kökössy Endre lett.¹⁰⁹ Az egyesület céljai között szerepelt a szegénygondozás is: „az egylet nemes hivatásának

megfelelően célul tűzi maga elé különösen a helybeli elhagyatott, elnyomorodott, munkaképtelenné vált házi szegények, betegek segélyezését, felkarolja a szegény kiskorúarvák ügyét nembeli különbség nélkül; kiváló figyelemben részesülnek az egyleti tagok szegényei és árvái.”¹¹⁰

A hivatalos alakulást követően a tépéskészítő estélyek „fillérestélyekké” alakultak, amelyeket hetente egyszer, szombaton, a városház melléktermében rendeztek meg, a belépődíj 10 krajcár volt. Ezeken „a nők kézimunkával, kis kacérkodással és friss pletykával foglalkoztak, a fiatal urak udvaroltak, kártyáztak az öregebbek. A műsor 2–3 számból állott. Az érzelmes szavalatokat gyakran megzavarta a jókedvű öreg urak közbeszólása: – adu alsó, ...adu kilenc, ...ide azzal az ásszal! ...s bodros karikákban fujták a füstöt a pódium felé” – emlékezett a közös estékre Kelemen Lajosné Zathureczky Berta az egylet 1908. november 29-én tartott 30 éves jubileumi díszközgyűlésen.¹¹¹ Az egyesület elnöknője többnyire Imecsfalván tartózkodott, ezért az ügyintézés valójában az alelnökökre hárult.¹¹² Az egyesület vagyona az első évben mindössze ötven darab szék volt, melyet a hölgyek szívesen adtak kölcsön a városba érkező színi társulatoknak. A kezdeti éveket az anyagi erőgyűjtés jellemezte. A fillérestélyek 1878 őszére annyit jövedelmeztek, hogy az egyesület vezetősége karácsonyfa állítását határozta el a város szegényei számára. Ez volt az első jótékony és egyben szociális jellegű tettük a városlakók irányában. A fillérestélyek jövedelméből azonban továbbra is juttatnak segélyeket a Boszniában küzdő székely katonák itthon maradt családjai javára. Sepsiszentgyörgy városa hamar felismerte, hogy az egyesületben aktív társra talált a város szociális problémáinak irányításában, 1879 elején egy „női ipartanoda” létesítésére kérte fel az egyesületet. A Háromszéki Házipar Egyesület létrehozta a nőipariskolát, melynek működését a nők egyesülete is támogatta. Az iskola helyiségeiről, tanfelszereléséről, a tanítónő fizetéséről a vármegye és város közösen gondoskodott. A feldolgozandó anyagok beszerzésére ugyanakkor a nőegylet biztosított tőkét. Az ipariskolát a két egyesület mindaddig támogatta anyagiakkal, míg az államsegélyt kieszközölték számára és már a saját lábán is meg tudott állni. Az egyletet azonban 1879 első hónapjaiban más jellegű tevékenységek foglalták le. Márciusban a szegedi árvíz- és a szörcei

¹⁰⁵ NAGY Elek 1899, 172.

¹⁰⁶ DEMETER Lajos – KISGYÖRGY Tamás 2011, 39.

¹⁰⁷ NAGY Elek 1899, 178.

¹⁰⁸ *A Sepsiszentgyörgyi Jótékony Nőegylet 30 éve. A 30 éves jubileum emlékére*, Sepsiszentgyörgy, 1908, 6–7.

¹⁰⁹ SZÁSZ Béla 1929, 7.

¹¹⁰ *A Sepsiszentgyörgyi Jótékony Nőegylet alapszabályai és a tagok névsora*, Sepsiszentgyörgy, 1879, 3.

¹¹¹ *A Sepsiszentgyörgyi Jótékony Nőegylet 30 éve*, 7–8.

¹¹² Csereyné 1878-ban, a Kézdivásárhelyen megalakuló nőegylet elnöknője lesz. Az egyesület céljai között szerepelt a szegényügy is: „jótékonyaság gyakorlása, becsületes és jóerkölcsű házi szegények és árvák gyámoltása segélyezés által, különös tekintettel az egyleti tagok szegényei és árváira.” *A Kézdivásárhelyi Jótékony Nőegylet alapszabálya*, Kézdivásárhely, 1899, 3.

tűzkárosultak javára szerveztek gyűjtést, ősszel pedig Illyefalva lakói szorultak segítségre az ott pusztító tűzvész miatt. Az egyesület sikeres fillérestéelyeinek mindig akadt egy-egy támogatandó célpontja, a városban vagy a megyében.

A nőegylet szorgalmának köszönhetően vett részt a megye a budapesti iparképzésen, bemutatta azon a háromszéki házi ipar termékeit.¹¹³ Az egyesület szívesen pártfogolta az első háromszéki Nagy-Márkos féle magánóvoda ügyét is, 100 forintos adományát a rászoruló szegény gyermekek oktatási költségeinek fedezésére szánta. Az óvodát mindaddig támogatta az egyesület, amíg az állami segélyhez jutott és már nem volt szüksége a magántókére.¹¹⁴ Idős- és szegénygondozás terén az egyesület 1882-ben tette meg az első lépéseket. Ettől az évtől nyugdíjat adott az „intelligens” családok elszegényedett tagjainak és a munkaképtelen szegény lakosoknak, akik közül többen idősek voltak.¹¹⁵ A vármegyei szegények menházának létrehozása a választmány 1885. január 14-én tartott gyűlésén került napirendre. Ezen bemutatták Potsa József háromszéki főispántól érkezett átiratot, amelyben egy vármegyei menház létrehozása ügyében az egylet segítségét kérte. Az egyesület készségesen vállalkozott a kivitelezésben való segítségnyújtásra, mi több kijelentette, amennyiben a megye nem is foglalkozna ezzel az üggyel, akkor ők maguk próbálkoznának az idősök ellátásával foglalkozó intézet felállításával. Tárgyaló bizottságot neveztek ki. A megbeszélések során tisztázódott, hogy a megyei közgyűlés minden szegény gondozására 30 forintot ajánlott fel, amiből az egyesület köteles volt biztosítani az ételmezés, fűtés, világítás és a gazdasszony bérének költségeit. Az egyesület kevésnek találta megye által javasolt összeget és legalább 40 forintot kért személyenként. Továbbá felkérte az alispánt, hogy évi 120 forint javadalmazással és teljes ellátással hirdesse meg a gazdasszonyi állást. A választmány tagjainak pedig azt javasolta, miután a menház beindul a heti felügyeletet felváltva kellene végezniük. Az egylet továbbá elhatározta, hogy abban az esetben, ha fejdíjat 40 forintra fogják felemelni, 30 forint értékben 10 ágyat alapít, vagyis 10 gondozottnak a beutalását biztosítja, kérték továbbá, hogy az intézetbe városi szegényeket is fel lehessen venni. Gyűjtés indítását javasolták az alispánnak és ígéretet tettek, hogy az említett feltételek mellett egy évig hajlandók vállalni az intézet kezelését. Az otthon 1886. január 11-én nyílt meg, a befogadott 12 férfi és 9 nő számára az egyesület ruhát biztosított.¹¹⁶

Az alapítási és fentartási szabályrendelet szerint a menedékház célja a következő: „a megye területén levő munkaképteleneknek menedéket és ellátást kinek-kinek képességéhez képest munkát adni és így az annyi bajt szerző koldulást teljesen beszüntetni”¹¹⁷. Az intézetet véglegesen 1897. április 14-én adták át a vármegyének. 1897-től a vármegye egy maga irányította a menházat.¹¹⁸

Habár az egyesület munkaerejét a menház kezelése igencsak kimerítette, ez idő alatt is foglalkozott jótékony célú akciókkal, mint 1889-ben a római katolikus egyház orgonájának támogatása, majd 1894-ben a református egyház orgonájának támogatása. 1889-ben az aldobolyi, 1891-ben a berecki tűzkárosultakon segítettek. 1892-ben az *Erdélyi Kárpát Egyesület* (EKE) tagjai sorába lépett mint egyesület. A Háromszékvármegyei Árvafü-Szeretetház létesítésénél is segítettek a vármegyét, öt ágy alapításának díját ajánlva fel. A következő években folyamatosan támogatták az árvák intézetét. 1895-ben és 96-ban az egyesület rövid időn belül elveszítette két alelnökét: Bogdán Andrásné és Tompa Miklósné. Többek között talán ez is volt az oka annak, hogy az elkövetkező években az egyesület keretében nagyobb szabású tevékenységekre nem került sor. 1905-ben Cserey Jánosné halálával az egyesület a tisztikar megújítására volt kényszerítve 1906. január 9-én így lett elnöke Kelemenné Zathureczky Berta. Új vállalkozásként 1900 tavaszán a nőegylet az árvafü- és szeretetház udvarán tenispályát létesített, de a csekély jövedelem miatt egy év múlva túladtak a vállalkozáson. Az egyesület az első világháborúig a hagyományos huszagyókeddi bálók szervezésével próbálkoztak, melyet aztán juniálisok, műsoros vagy jurista estélyek váltottak fel. Az így összegyűjtött pénzből csak kisebb méretű jótékony tevékenységekre futotta.¹¹⁹

Sepsiszentgyörgyi Önkéntes Tűzoltó Egyesület

Sepsiszentgyörgyön 1872-ben merült fel az önkéntes tűzoltóegylet létrehozásának szükségessége. Ekkor Kovács Bálint elnökle alatt hatvanöt személy alapszabályzatot dolgozott ki és megegyeztek évi egy-egy forint tagsági díj befizetéséről. 1873-ban a belügyminisztérium jóváhagyása után már létezett az egyesület. Felszerelésként csupán két régi fecskendő és nyolc kicsi kocsifecskendőt örökölt a várostól. Szakszerű kiképzést a tagok nem kaptak, és a csapat sem volt megszervezve. Egy 1876 áprilisában kirobbanó tűz hívta fel a város illetékesének

¹¹³ SZÁSZ Béla 1929, 9–10.

¹¹⁴ SZÁSZ Béla 1929, 9.

¹¹⁵ *A Sepsiszentgyörgyi Jótékony Nőegylet 30 éve*, 9.

¹¹⁶ SZÁSZ Béla 1929.

¹¹⁷ SZENTIVÁNYI Miklós 1889.

¹¹⁸ SZÁSZ Béla 1929, 18–22.

¹¹⁹ SZÁSZ Béla 1929, 23–28.

figyelmét az egyesület újjászervezésének időszerűségére, amelyre Kovács Bálint városi tanácsos irányításával még ugyanazon év folyamán sor is került. Tagsága meghaladta a száz főt, akik a társadalom különböző rétegeiből jelentkeztek. Elnöknek és főparancsnoknak Kelemen Lajos ügyvédet választották meg. Az igazgatótanácsban a város különböző intézményének vezetője foglaltak helyet: Horváth László megyei főjegyző, Császár Bálint polgármester, Gyárfás Sámuel városi pénztáros, Séra Tamás árvaszéki elnök, Málik József felsőleányiskolai igazgató, Zayzon Farkas felsőnépiskolai tanító. Feladatuként további új tagok toborzását, a bevételek hatékonyságának fokozását, a gyakorlatok számának növelését, a szakképzettség emelését jelölték meg. Az egyesület tagjait a feladatok végzésének szempontjából négy osztályba sorolták: csővezető, mászó, szivattyús, vagyónbiztonsági felügyelő csoport. A parancsnokság tíz személyből állt, köztük egyleti orvos is volt. A tűzoltók rendszeres őrszolgálatot teljesítettek, este 9 órától hajnali 4-5 óráig. Nappal egy személy teljesített szolgálatot. Az úgynevezett figyelő őr az őrtoronyban tartózkodott és minden szokatlan világosság észlelése esetén a főparancsnoknak tett jelentést. Fenntartási költségeinek tetemes részét a lakosság pótdórájából és a városi tanács által kiutalt összegekből, valamint alapítványokból fedezték. Felszerelést, egyen- és munkaruhát vásároltak, gyakorlőalkalmazásokat építettek. Első négykerekű fecskendőjüket 1877-ban kapták meg. Fogadására díszöltözetben vonultak ki Szemerja település végéig.¹²⁰ A kezdeti kettős, igazgatótanács és a parancsnokság általi irányítás rányomta bélyegét a működés hatékonyságára, ezért 1882-től hat választmányi taggal kiegészített parancsnokság vette kezébe az egyesület vezetését. A változtatásnak hamar beérett a gyümölcse: Benedek János főparancsnok vezetésével, az átdolgozott alapszabályzatot az illetékes minisztérium is jóváhagyta. A nyolcvan tagot számláló Sepsiszentgyörgyi Önkéntes Tűzoltóegylet 1891-ben belépett az *Országos Tűzoltóegyletek Segélyszövetkezetébe*, biztosítva a tagoknak szerencsétlenség esetén bizonyos anyagi támogatást is, majd két évvel később újra önállósultak, és saját segélyező alapjukat is létrehozták. Gyakorlataikat a Sepsiszentgyörgyi Református Kollégium tornacsarnokában, majd a Benkő féle kertben felállított mászóházon végeztek. 1878-ban Csinádi Lajos és Kis Ödön Budapesten tanfolyamot végeztek, az ott tanultakat itthon ültették gyakorlatba. A sepsiszentgyörgyi tűzoltók 1876–1901 között összesen 57 tüzesetet láttak el, ebből hat alkalommal vidéken. Benedek János fő- és Bogdán Arthur

alparancsnok lemondását követően 1905-ben Csinádi Lajos lett a főparancsnok, alparancsnoknak Mélik Istvánt választották. Ebben az időben került sor a Bazar épület tornyának tűzoltótoronnyá való átalakítására, amelyet telefonkapcsolattal és egy különleges, árammal működő szirénával is felszereltek. Saját zászlójukat 1895-ben, a vármegyei tűzoltótestületek és a brassói tűzoltóegylet jelenlétében szentelték fel. A zászló egyik oldalán körkeretben II. Lajos, Magyarország és Csehország királyának oldalnézetű arcképe látható, felette fém és drágakő berakásos királyi koronával. A körkeret felső részén ívelten hímezve a *Christus spes mea* (Krisztus az én reménységem) felirat olvasható. A keret körül harci eszközök: ágyúcsővég, szuronyos puskacsővég, kardél hegye, harci dob, kürt és zászló láthatók.¹²¹

Az egyesület a millenium évében csatlakozott a Potsa József főispán tiszteletbeli elnöksége alatt álló megyei tűzoltószövetséghez. Az egyesületben már-már kötelezőnek számító fúvószeneke 1894-ben alakult meg, az újonnan szervezett zenekar keretében. A zenekar az évek során nagy népszerűsége-re tett szert, hozzájárulva a különböző ünnepek, rendezvények sikeréhez. Részt vállaltak az évente sorra kerülő március 15-i megemlékezéseken, ott voltak 1911-ben a Székely Nemzeti Múzeum alapkövetelésénél, 1913-ban akkordjai mellett kísérték utolsó útjára Gödri Ferenc polgármestert. A zenekar hangszerei az 1916-os meneküléskor elkallódtak, pótlásukra az 1921-ben az újjalakult zenekar gyűjtésbe kezdett.

Sepsiszentgyörgyi Korcsolyázó Egyesület

Sepsiszentgyörgy első sportegyesülete *Sepsiszentgyörgyi Korcsolyázó Egyesület* néven 1879. november 16-án alakult meg tíz taggal. Az egyesület vezetőségének lelkes tevékenysége nyomán szűk két héttel később korcsolyára állhattak a sportolni vágyó városlakók az egyesület által bérbe vett tó jegén. A következő évben a városhoz közelebb, a Bogdán-féle kertben rendezték be a korcsolyapályát. Az ideny általában december elsején kezdődött. A korcsolyázás minden alkalommal élő zene kíséretében zajlott. A meghívott zenekarok a jégpálya közepén vagy mellett húzták a keringőt, a francia-négyest, a sportolók pedig próbára tették ügyességüket. Az első egyesület 1887-ig működött. „Az egykor jobb napokat megért egyesület szétment” – írták ekkor a *Nemerében*.¹²²

Az újjalakult korcsolyázó egyesület 1890–1904 közt működött dr. Bene István ügyvéd vezetésével. Célja „a korcsolya sport fejlesztése s ezzel kapcsolatba hozható esetleges testedző társas játékok felka-

¹²⁰ *Nemere*, 1877. május 12.

¹²¹ M-KISS Hédy 2008, 67.

¹²² M-KISS Hédy 2008, 32.

rolása...” volt.¹²³ Pályát a város különböző pontjain béreltek és tartottak fenn. Állandó, 3600 négyzetméter méretű pályához és „melegedő házhoz” 1899-ben jutottak a Szövőgyár telkén. Az alapszabályzatban külön tagsági osztályként szerepelt a „résztvevő tag”, közéjük tartoztak például a tanulók, akik az „idénydíjak” befizetése mellett korcsolyázhattak, az iskola vezetőségének beleegyezésével. Különleges eseménynek számított a század elején, 1900–1902 között megrendezett lampionos, több esetben tűzijátékkal egybekötött jégünnepély. 1904-ben a közönség támogatása hiányában az egyesület működése megszűnt, az egyesület telke két évvel később árverés alá került és a korcsolyázók pavilonját is lebontották.

EMKE, Háromszéki EKE

Az erdélyi magyarság életében talán a legnagyobb eredményeket felmutató közművelődési egyesület az *Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület* (EMKE) volt. Tevékenysége kimondott hangsúlyt helyezett a román-magyar peremvidék közművelődésére, népoktatására, valamint az ipar fejlesztésére, ugyanakkor nem titkolható magyarosító szándéka sem. Az EMKE központi egyesületének 1885 áprilisában történt megalakulását követő hónapokban a fiókkörök is létrejöttek. A mozgalom már jóval az alakulás előtt elterjedt az erdélyi településeken. Ezzel magyarázható, hogy egyes fiókkörök már a központi szervezet hivatalos megalakulása előtt szervezkedni kezdtek és pártoló tagokat gyűjtöttek.

A *Sepsiszentgyörgyi kör* alakuló ülésére a *Székely Nemzet* hasábjain 1885. december 27-re hívták össze az érdeklődőket, a városháza dísztermébe. A kezdeményezést maga a város polgármestere, Császár Bálint vette kezébe. „Az erdélyi magyar közművelődési egyesület által kitűzött cél úgy magyar nemzetiségi, mint általában közművelődési szempontból, eredményében oly nagyfontosságú, hogy annak támogatását egyetlen hazafi sem tagadhatja meg” – írta a helyi újság.¹²⁴ Potsa József, megyei főispán maga is kötelességének tekintve a polgárokat felszólítani a gyülekezésre, december 26-át ajánlotta az alakuló ülés megtartására.¹²⁵ A Kézdivásárhelyi Takarékpénztár, a Sepsiszentgyörgyi Jótékony Nőegylet és a Sepsiszentgyörgyi Kaszinó támogatásukról biztosították a megalakulandó helyi egyesületet, mindhárom intézmény 100–100 forint alapító díjat szavazva meg.¹²⁶ A Háromszék megyei választmány december 26-án, a sepsiszentgyörgyi egy nappal később alakult meg. Az előbbi

eseményre a megyeháza tanácskozó termében került sor. Ezen Potsa József főispán megnyitó beszédében felvázolta az egyesület létrejöttének fontosságát. Szerinte az egyesület célja a magyar, és egyben székely faj fenntartása, a megyei választmány feladata pedig a „székelyföldi viszonyok megismerése”. Késve érkezett ugyan, de Szentkereszty Béla és Szentkereszty Pál nagybirtokosok kíséretében részt vett a gyűlésen Bethlen Gábor küllői főispán is. Seethal Ferencz nagybirtokos javaslatára elnöknek Potsa Józsefet választották, alelnökök lettek: Ujvárossy József egyházmegyei főgondnok és maga Seethal Ferencz, titkár Vajna Miklós főszolgabíró és pénztáros Forró Béla. A megyei választmány szintén a megyei elit köréből került ki: Apor Gábor alispán, Szotyori Nagy Károly birtokos, Tompa Miklós szolgabíró, Hollaky Attila szolgabíró, Henter Béla, Zathureczky Gyula nagybirtokos, báró Szentkereszty Béla nagybirtokos, Séra Tamás árvaszéki elnök, Beldi Tivadar nagybirtokos, Damokos Albert, Damokos János, Deák Sándor.

A városi EMKE fiókegylet elnöke Császár Bálint polgármester, alelnöke Babarczy Ferencz királyi adófelügyelő és Benedek János, királyi közjegyző, titkárok Kolozsvári Albert ügyvéd és Harmath Domokos telekkönyvvezető, pénztáros Deák András kereskedő lett. A harminc választmányi tag ebben az esetben is a város közeleli személyiségeiből alakult. A tisztikar megalakulását követően Málk József bejelentette, hogy a Sepsiszentgyörgyi Műkedvelők Egyesülete testületileg be szeretne lépni az új egyesületbe. A kijelentés, mint tudjuk, a társegyület történetéből, elhamarkodott volt, hiszen a műkedvelők végül elvetették a belépés gondolatát, saját egyesületük célkitűzésének megvalósulását féltve. Szintén az alakulás után nyújtotta be Harmath Domokos egy állandó közművelődési csarnok építése iránti határozati javaslatát.¹²⁷

A helyi kör munkájáról mindössze a kezdeti évekből ismerünk adatokat. A központilag erős, de fiókköri tevékenység szempontjából gyengébb tevékenységet felmutató EMKE nem mindig tudta összehangolni területi tevékenységét. A fiókköri gyűléseket rendszertelenül hívták össze és időnként arról adott hírt a sajtó, hogy gond van az egyes körök tevékenységével. Így történt ez Sepsiszentgyörgy esetében is, hiszen az 1890. október 12-én tartott EMKE megyei választmányi gyűlésen Potsa József igazgatóválasztmányi tagot a sepsiszentgyörgyi fiók ügyeinek rendbehozatalával bízták meg.¹²⁸ A sepsiszentgyörgyi kör utólag teljes némaságba burkolózott, feltételez-

¹²³ *A Sepsiszentgyörgyi Korcsolyázó Egyesület alapszabályai*, Sepsiszentgyörgy, 1899.

¹²⁴ *Székely Nemzet*, 1885. december 6.

¹²⁵ *Székely Nemzet*, 1885. december 8.

¹²⁶ *Székely Nemzet*, 1885. május 28.

¹²⁷ *Székely Nemzet*, 1885. január 17., 1885. december 29.

¹²⁸ *Székely Nemzet*, 1890. október 16.

zük, hogy 1896 után – a háromszéki választmány felszólítására – beleolvadt a megyei egyesületbe.

Az EMKE háromszéki tevékenységéhez/ tevékenységének támogatásához a legnagyobb mértékben Potsa József járult hozzá, a főispán személye mellett ugyanakkor a megye is nagyobb összeggel lépett 1891-ben az egyesület alapítói közé. A központi egyesület támogatására évi 1% adót szavaztak meg. Potsa 1903-ban bekövetkezett halála oly nagy űrt teremtett a szervezet életében, hogy évekig nem találtak hozzá hasonló aktív közéleti személyiséget, aki az EMKE nagy horderejű terveit felvállalta volna. A főispán ugyanakkor számos vonalon járult hozzá a központi szervezet fejlesztéséhez. Beleszólása volt az egyesület által készített kiadványokba, egyik fő támogatója volt az Erdélyi Kárpát Egyesület megalakulásának. Támogatta az EMKE által készített *EMKE Útikalauz* kiadvány megjelentetését, melyben a Háromszékről szóló rész elkészítését Gyárfás Győző mérnökre bízta. A 11 képpel díszített – köztük Gyárfás Jenő ojtózi szorosról készített tollrajzával – leírás elkészült, Gyárfás 1891-ben el is küldte a központi választmánynak.¹²⁹

Az EMKE védnöksége alatt működő *Erdélyi Kárpát Egyesület* 1891. október negyedikére fürdő-kongresszust hívott össze Marosvásárhelyre. A gyűlésen elhangzottak nagymértékben érintették Háromszéket is, ahol a fürdőkultúra abban az időben kiteljesedőben volt. Az összefüggésben Bethlen Bálint elnökkölt és Radnóti Dezső titkár töltötte be a jegyző szerepét. Előadóként Téglási Gábor dévai igazgató az erdélyi fürdőügyi folyóirat ügyét terjesztette elő, Szilvássy János borszéki fürdőorvos annak szükségességét fejtegette, hogy az ország egyetemlein állítanak fel balneológiai tanszéket, Hankó Vilmos „Az erdélyrészi fürdők bajairól és speciális viszonyairól” című előadással készült, de bemutatása elmaradt. Bikfalvy Károly, a marosújvári fürdő orvos-biológusa a felhívást tett közzé előadásában: „Állapításuk meg az erdélyrészi fürdők gyógyítási módja”. Rámutatott azon problémára, hogy a fürdőorvosok nem ismerik a fürdők gyógyhatását, a bemutató füzetekben megjelenő leírásokban nem világos, hogy milyen fürdő milyen betegség ellen való, és az elemzések sem megbízhatóak. Ajánlotta, hogy olyan ismertető füzeteket terjesszenek, amelyek részletesen meghatározzák az egyes fürdővizek hatását, és amelyek egyaránt bemutatják a magyar és külföldi ásványvizeket. Hermann Antal budapesti tanár az erdélyi fürdők kihasználásának lehetőségeit boncol-

gatva két megoldást: a fürdőknek egy részvénytársaságba való tömörítését, illetve egy érdekszövetkezet létrehozását ajánlotta tőkeszerzés céljából. Veress Sándor tusnádi fürdőorvos előadásában azt fejtegette, hogyan lehetne a helyi ásványvizek forgalmát növelni. Sándor Kálmán, a kovásznaiak képviselője, egy fürdőt ismertető szórólapot mutatott be. Sándor József EMKE főtitkár a a jövő évi országos közegészségügyi és orvosok erdélyi vándorgyűlését, mint az erdélyi fürdők ügye megtárgyalásának kiváló lehetőségét ajánlotta gyűlés figyelmébe.¹³⁰

A háromszéki EKE megszervezésére Potsa József háromszéki főispán Bethlen Bálinttól, az egyesület központi választmányának elnökétől kapott megbízást. Az alakuló közgyűlést 1892. április harmadikára hívta össze a vármegyeháza nagytermébe, ahol az egyesület háromszéki osztálya 110 taggal alakult meg. Elnökének Potsa Józsefet szavazták meg,¹³¹ alelnökök Tompa Miklós alispán, Seethal Ferenc nagybirtokos, Csipkay János erdőmester, Greguss János köpecsi bányagazgató, Hollaky Attila főszolgabíró, Dobay János rendőrkapitány lettek. Titkárnak Berecz Gyula állami iskolaigazgatót, pénztárosnak Bogdán Arthurt választották meg. A vármegye területét felosztották a választmány tagjai között, a két város és négy járása szerint.¹³² Az alakulást követően Potsa előterjesztette az első kirándulás tervét, május 15-re Kovásznára, amelyen végül 46-an vettek részt. Az ojtózi szorosba június 18–19-én, Bükszád, Tusnád és a Szent Anna tó érintésével a torjai bűdösbarlanghoz augusztus 17–18-án kirándultak. 1892. augusztus 28–29-én Gyulafalvára, szeptember 19-én a Barcaságba látogattak. A háromszéki EKE munkájába bekapcsolódott ifj. Gödri Ferenc is, a titkári feladatkört ellátva. 1902. július 20-án ő fogadta az EKE 10 éves ünnepi közgyűlésére Kolozsvárról Sepsiszentgyörgyre érkező vendégeket. Gödrinek és Potsának köszönhetően látványosan fejlődött a helyi EKE tevékenysége. 1902-ben Sepsiszentgyörgy és Előpatak között már létezett kijelölt 10 km. turistaút. A várost és Előpatakot szintén jelzett turistaút kötötte össze, a Szármány-pusztán keresztül. Az 1902. október 12-én Kolozsváron felavatott EKE néprajzi múzeumba számos háromszéki emléktárgyat küldtek. 1908-ban az egyesület élére Elekes Béla főispánt választották. Ekkor kapcsolódott be a turistaélet szervezésébe Málik József és Gyárfás Győző királyi főmérnök. Gödri Ferenc haláláig a háromszéki EKE titkáráként tevékenykedett. 1913-ban a szervezetnek hat fiókja volt a vármegyében.¹³³

¹²⁹ *Székely Nemzet*, 1891. január 6.

¹³⁰ *Székely Nemzet*, 1891. október 8.

¹³¹ 1895-től egyben az országos EKE alelnöke.

¹³² DUKRÉT Lajos 2011, 274.

¹³³ Uo.

Mellékletek

1. A Háromszéki Népatanító

Egylet vezetősége által tartott előadások témái:

a) A vezetőség által tartott előadások:

Vajna Sándor, elnök

Az erkölcsi jellemképzés, mint a tanítótestületi tagok munkásságának fő pontja (1875. október 20),*A vallás-erkölcsi érzések ápolása, fejlesztése* (1877. október 26),

Erdélyi Károly, elnök:

A tanítótestület felvirágzásának akadályai (1881. november 14),

László Lukács, alelnök:

Az egyesületi élet követelményei (1882. október 23),*Főispán, mint a tanítótestület egyik legmunkásabb tagja* (1892. november 18),*A tanítók társadalmi munkássága* (1894. november 2),

Baló László, elnök:

A Tatrangi pár méltatása s jövő teendőink (1883. november 7),*A jó népművelés, mint a nemzetek jövőjének egyik alapkőve* (1884. október 23),*Az egyetértés a tanítótestületi életben és Channing elveinek érvényesítése a népoktatásban* (1885. október 30),

M. Székely János, elnök:

A nemzeti (faji) önértékelésnek a történelmi öntudatnak felkeltése, fejlesztése, ápolása (1887. október 21),

Gönczy Pál munkásságának méltatása (1888. május 15),

2. A sepsiszentgyörgyi műkedvelők előadásai

1882–1888 között¹³⁶*A jövő népiskolája* (1895. október 30),*A millennium és a néptanítók* (1896. május 15).

Erdélyi Károly, elnök:

A lelkesültség, mint a tanítótestületi munkásság egyik fő rugója (1889. szeptember 23),*A tanítók anyagi helyzetének méltatása* (1890. október 7).¹³⁴

b) Közművelődési előadások

Zayzon Farkas: *Az iskolai népkönyvtárakról*, 1875. október 20.Málik József: *Az iskolai takarékpénztárakról*, 1875. október 20.Málik József: *A magyar nyelv népiskoláinkban*, 1876. október 27.László Lukács: *A népkönyvtárak hasznos volta és felállításáról*, 1880. november 22.Gyöngyösi István: *Tervezet a magyar szépirodalom egyöntetűvé tételéről*, 1880. november 23.Székely János: *Minő befolyása van a rossz házi nevelésnek az iskolára és társadalomra?*, 1883. november 7.Vajna Mihály: *Kellem és jellem*, 1884. október 24.Eötvös K. Lajos: *Honfoglalás ezer év előtt és ezer év múltán* (részlet a hasonló című iskolai színjátékból), 1888. május 15.Sipos Sámuel: *Mely székely dalok, gyermekjátékok, játékok közben használt szólásmódok mozdítják elő a gyermekek testi egészségét erkölcsi nevelését s melyek hátrányosak?*, 1889. szeptember 23.¹³⁵

Sz.	Előadás címe (a darab szerzője)	Műfaja	Előadás időpontja
1	Zarándokok	vígjáték	1882
2	Falura kell menni (Bayard és Wailly)	vígjáték	1882
3	Czifra nyomorúság (Csiky Gergely)	vígjáték	1882
4	Igmándi kispap (Berczik Árpád)		1882
5	A nyolcadik pont	vígjáték	1882
6	A tör (Várad Antal)		1882
7	Rabló gyilkos		1882
8	Közügyek, A szelleműs hölgy		1882
9	A falusiak		1882
10	Fertálmágnások (Berczik Árpád)	vígjáték	1882
11	A véletlen	vígjáték	1883
12	Rang és mód (Szigeti József)	népszínmű	1884
13	A párbaj (Porzolt Kálmán)	színmű	1884
14	Külföldiek	vígjáték	1884
15	Az eredendő bűn (Várad Antal)	dráma	1884
16	Rang és mód	színmű	1884
17	A nőgyűlölő	vígjáték	1884

¹³⁴ VAJNA Károly 1897, 17–18.¹³⁵ VAJNA Károly 1897, 19–21.¹³⁶ A szerző által készített táblázat.

Sz.	Előadás címe (a darab szerzője)	Műfaja	Előadás időpontja
18	Stomfai család (Csiky Gergely)		1884
19	A képmutatás		1886
20	A mama (Szigligeti)		1886
21	Mari		
22	A vén bakancsos és fia a huszár (Szigeti József)		1886
23	Sötét pont		1886
24	Egy helyett két anyós		1886
25	Két Barcsai		1886
26	Bozóthi Márta (Csiky Gergely)		1886
27	Protekció (Berczik Árpád)	vígjáték	1886
28	Máté (Csiky Gergely)	vígjáték	1886
29	Nézd meg az anyját, vedd el a lányát		1886
30	Egy dalárünnepély		1886
31	Egyetlen leány		1886
32	Az igazgató megugrott		1886
33	Az új emberek		1886
34	Végrehajtó (Ábrányi Emil)	vígjáték	1887
35	Felhő Klári	népszínmű	1887
36	A protekció		1887
37	Szép juhász (Szigeti József)	énekes népszínmű	1887
38	Az első szerelem (Wilbrant Adolf)	vígjáték	1887
39	Angolosan	vígjáték	1887
40	Cox és Box		1888
41	Bálkirályné		1888
42	Házasság politikája		1888
43	Könyvtárnok (Mozer Gyula)	vígjáték	1888
44	Természet és műveltség (Albini)		1888

Tóth Szabolcs Barnabás – Kovászna Megye Tanácsa, Sepsiszentgyörgy, 1918. December 1. u., 15F/17, RO-520080;
kvmtszabolcs@gmail.com

Források

Román Nemzeti Levéltár Kovászna Megyei Irodája (Sepsiszentgyörgy) / Biroul Județean Covasna al Arhivei Naționale Române, Sfântu Gheorghe, (Sepsiszentgyörgyi Állami Levéltár – SÁL)
Fond 9, *Háromszék vármegye Alispáni Hivatala*
Fond 14, inv. II/1, *Sepsiszentgyörgy város levéltára*

Nyomtatásban megjelent források

A Kézdivásárhelyi Jótékony Nőegylet alapszabálya, Kézdivásárhely, 1899.
A Sepsiszentgyörgyi Casino Alapszabályai, Sepsiszentgyörgy, 1882.
A Sepsiszentgyörgyi Casino házszabályai, Sepsiszentgyörgy, 1900.
A Sepsiszentgyörgyi székely társaság alapszabályai, Sepsiszentgyörgy, 1902.
Háziipart és iparoktatást fejlesztő háromszéki Székely Háziipar Egyesület alapszabályai, Sepsiszentgyörgy, 1889.
A Sepsiszentgyörgyi Jótékony Nőegylet 30 éve. A 30 éves jubileum emlékére, Sepsiszentgyörgy, 1908.
A Sepsiszentgyörgyi Jótékony Nőegylet alapszabályai és a tagok névsora, Sepsiszentgyörgy, 1879.
A Kézdivásárhelyi Jótékony Nőegylet alapszabálya, Kézdivásárhely, 1899.
A Sepsiszentgyörgyi Korcsolyázó Egyesület alapszabályai, Sepsiszentgyörgy, 1899.
Erdélyi Híradó, 1837. november 7.
S. Szent Györgyi Kasino könyv. Brassó, 1835.

Irodalom

CSEREY Zoltán – JÓZSEF Álmos
1999 *Sepsiszentgyörgy képes története*, Medium Kiadó, Sepsiszentgyörgy.
DEMETER Lajos, KISGYÖRGY Tamás
2011 *Életem, Háromszék. Boldog békeidők* 1, Charta Kiadó, Sepsiszentgyörgy.
DUKRÉT Lajos
2011 Háromszéki turistaélet, in: Balázs Katalin – Deák László: *Erdélyi Kárpát Egyesület. 120 esztendő*, Gyergyószentmiklós, 273–276.
MÁLIK József
1899 Közművelődés, in: Potsa József (szerk.): *Háromszék vármegye. Emlékkönyv Magyarország ezeréves fennállása ünnepére*, Sepsiszentgyörgyön, 371–379.
MÁTHÉ József, SZENTGYÖRGYI Dénes (szerk.)
1904 *Évkönyv a Marosvásárhelyi székely társaság századik összejövetele alkalmából*, Marosvásárhely.
M-KISS Hédy
2008 A kézdivásárhelyi Céhtörténeti Múzeum zászlógyűjteménye 2005-ben, in: Kovács Petronella (szerk.): *ISIS. Erdélyi magyar restaurátor füzetek* 7, Székelyudvarhely, 63–77.
NAGY Elek
1899 Közgazdaság. Az ipar, in: Potsa József (szerk.): *Háromszék vármegye. Emlékkönyv Magyarország ezeréves fennállása ünnepére*, Sepsiszentgyörgyön, 147–211.
PÁL Judit
2003 *Városfejlődés a Székelyföldön. 1750–1914*, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda.
SALAMON Sándor
1970 Színháztörténet a Háromszékben, *Aluta [II]*, Muzeul Sf. Gheorghe – Sepsiszentgyörgyi Múzeum, Sepsiszentgyörgy, 163–218.
SZÁSZ Béla
1929 *Félszázad a jótékonyosság szolgálatában. A sepsiszentgyörgyi jótékony nőegylet 50 éves története*, Sepsiszentgyörgy.
SZÉKELY György – KERÉNYI Ferenc – GAJDÓ Tamás (szerk.)
1990 *Magyar színháztörténet. 1790–1873*, Budapest. (<http://mek.niif.hu/02000/02065/html/index.htm>, 05.02.2012).
SZENTIVÁNYI Miklós (szerk.)
1889 Szabályrendelet egy Háromszék megyei szegény menház alapítása és fentartásáról, in: *Háromszék vármegye szabályrendeletei*, Sepsiszentgyörgy.
TIBOLDI Zoltán
Adatok a 150 éves sepsiszentgyörgyi könyvtár történetének első évtizedeiből. (Kézirat, é. n.)
TÓTH Szabolcs Barnabás
2010 A sepsiszentgyörgyi olvasóegylet/kaszinó története (1835–1946), *Acta Siculica* 2010, 459–480.
TÓTH Szabolcs Barnabás – DEMETER Lajos
2012 Adatok a sepsiszentgyörgyi egyetemi könyvtárak kezdeti működéséhez (19. század utolsó negyede, 20. század eleje), in: Demeter Lajos (szerk.): *Téka az időben. Sepsiszentgyörgyi könyvtárak a Kaszinótól a Bod Péter Megyei Könyvtárig*, Sepsiszentgyörgy, 97–104.

ÜRÖGDI NAGY Ferenc

1973 Brassótól Kézdivásárhelyig, in: Egyed Ákos (vál., bev. és jegyz.): *Az utazás divatja. Útleírások, útjegyzetek az 1848 előtti Erdélyből*, Kriterion Kiadó Bukarest.

VAJNA Károly

1897 *A Háromszékvármegyei tanítótestület története 1872–1897-ig*, Sepsiszentgyörgy.

Viața culturală a orașului Sfântu Gheorghe în timpul lui Ferenc Gödri

(Rezumat)

În lipsa unor instituții culturale permanente, în perioada dualismului austro-ungar un rol important în organizarea vieții culturale din Sfântu Gheorghe revenea asociațiilor și cercurilor culturale, literare, de muzică, dans sau timp liber. Organizate în jurul unor personalități, unor comunități bisericești (ex. corurile bisericești), profesionale (ex. ale industriașilor) sau bazate pe voluntariat (de întrajutorare, sau cea a pompierilor), aceste asociații – unele dintre acestea cu rădăcini încă din prima jumătate a secolului al 19-lea – cu o activitate de scurtă sau lungă durată, au găsit sprijin și din partea autorităților locale. Ferenc Gödri, primarul orașului în perioada 1895–1913 a asumat personal un rol important în activitatea unor organizații, asociații locale. Printre acestea amintim eforturile de amenajare salonului din clădirea primăriei drept sală permanentă pentru teatru, Sfântu Gheorghe devenind astfel spre sfârșitul secolului al 19-lea al treilea oraș transilvănean cu o asemenea sală.

Cultural life in Sepsiszentgyörgy (Sfântu Gheorghe) during the time of Ferenc Gödri

(Abstract)

Without any major permanent cultural institutes, the cultural life in the town of Sepsiszentgyörgy during the period of the Austro-Hungarian Dualism was defined by the activity of associations, reading clubs, societies for singing and dance etc. Organized around local notabilities, religious communities (such as church choirs), professions, or based on voluntary work (such as of the firefighters), these associations and societies with short or long term activity – some of them dating back to the first half of the 19th century – found partnership in the local authorities. Ferenc Gödri, mayor of the town between 1895–1913, encouraged and personally assumed a great role in the activity of these initiatives. Among them the paper details the efforts made for transforming the saloon of the town hall in a permanent theatre saloon, Sepsiszentgyörgy becoming only the third town from Transylvania with such a hall.

